

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ader>

ISSN 2651 – 5067

ENVERİ’NİN KASİDELERİNDE SAVAŞ TASVİRLERİ¹

DEPICTIONS OF WAR IN ENVERİ’S ODES

Metin CEYLAN*

*Öğr. Gör. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi,
metinceylan25@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-4622-2760

Referans: Ceylan, M. (2020). Enverî'nin Kasidelerinde Savaş Tasvirleri. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 84-139.

Gönderilme Tarihi: 11.12.2020

Kabul Tarihi :23.12.2020

Özet: Şairler, yaşadıkları çağın hayat tezahürlerini, konuştukları dilin inceliklerinden yararlanarak çeşitli yönleriyle dile getiren sanatçılardır. Geçmişten günümüze devam eden bu süreç, birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Şairler, kaleme aldıkları veciz ve belîğâne manzumeleriyle; doğumdan ölüme, gençlikten ihtiyarlığa, hastalıktan savaşlara ve unutulmayan aşklara kadar nice güzellikleri ve acıları bu güne ulaştırmayı başarmış, seçkin şahsiyetlerdir. Şairlerin eserlerinde yer verdikleri ve toplumların bünyesinde en fazla etki bırakan hususlardan biri de savaşlardır. Antik Yunan edebiyatındaki İlyada, İran edebiyatındaki Şehnâme, Türk edebiyatındaki Gazavatnâmeler gibi günümüze ulaşmış olan önemli eserler,

¹Enverî'nin Kasidelerinde Savaş Tasvirleri “Nefî'nin Divanındaki Kasidelerle Enverî'nin Divanındaki Kasidelerin Karşılaştırılması” adlı devam etmekte olan doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

savaşların mahiyetini, cemiyetlerde bıraktığı derin tesirleri ve savaşların, dünya tarihindeki konumunu yansıtmaları bakımından değerli görülmektedir.

Bu çalışmada, 13. yüzyıl İran edebiyatı şairi Enverî'nin kasidelerinde yer alan savaş tasvirleri ele alınmış ve incelenmiştir. Enverî'nin yaşadığı bu yüzyıl, Türklerin, İranlıların ve Arapların tarihinde birçok savaşa sahne olmuş bir dönemdir. Enverî'nin savaş tasvirleri ile ilgili beyitleri, İran coğrafyasında birbirleriyle mücadele içerisinde bulunan Türklerin, özellikle Selçuklu Türklerinin savaşlarını, onların içinde yaşamış bir şairin gözüyle aktarması nedeniyledir.

Anahtar Kelimeler: Enverî, Kasîde, Savaş Tasviri, İrân Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Nefî, Memdûh, Türkler, Selçuklular.

Abstract: Poets are artists who express the life manifestations of the age in which they live in various aspects, using the subtleties of the language they speak. This process, which continues from the past to the present, contains many elements. Poets are distinguished personalities who have managed to bring many beauties and sufferings to this day, from birth to death, from youth to old age, from disease to wars and forgotten loves, with their terse and obvious poems that they have written. One of the issues that poets place in their works and have the most influence on the structure of societies is the wars. Important works that have survived to the present day, such as The Iliad in ancient Greek literature, the Shahname in Iranian literature, and the Gazavatnam in Turkish literature, are considered valuable in that they reflect the nature of wars, the deep effects that they have left in societies, and the position of wars in world history.

In this study, the depictions of war in the odes of the 13th century Iranian literature poet Anvari were discussed and examined. This century, in which Anvari lived, was the scene of many wars in the history of the Turks, Iranians and Arabs. Enverî's couplets about the depictions of war are important because they convey the wars of the Turks, especially the Seljuk Turks, who are fighting each other in Iranian geography through the eyes of a poet who lived in them.

Keywords: Enverî, Ode, Iranian literature, War depiction, Turkish Literature, Nefî, Memduh, Turkish people, Seljuks.

1. Giriş

Savaş, insanlık tarihinin en mühim vakıalarından biridir. Esasında canlıların hayatlarını devam ettirmeleri ve yaşam şartlarını geliştirmelerinde, karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmaları için ortaya koydukları mücadeleye, kimilerince dünyadaki savaş gerçekliğinin başka bir boyutudur. Savaşların görünen sebepleri ne kadar basit ve haklı gerekçelere istinat etse de, arka planı bundan çok daha karmaşık bir manzara arz etmektedir. Savaşın çok nedenli bir "olgu" ya da "görüngü" olduğunu söyleyen Erhan

Büyükakıncı, savaşı doğuran nedenlerin, şartların analiz edilmesinin de oldukça karmaşık bir hal aldığını ifade eder.²

İnsanlık tarihine bakıldığında, bu tarihin daha çok savaşlardan meydana gelen bir tarih olduğu görülür. Onun tarihini anlatan kaynakların, medeni gelişmeleri zikretmekten ziyade savaşı anlatan bir tarih olduğunu söylemek, gerçeklikten uzak ve abartılı bir hüküm olmaz. Edebiyat, zarafeti, inceliği ve toplumların insani yönlerini ön plana çıkarmayı amaç edinen bir bilim dalıdır. Ayrıca milletlerin kültürlerini ortaya koyma ve geliştirmelerinin de en mühim kaynaklarından biridir. Buna rağmen, toplumların edebiyatlarının bile önemli bir bölümünün savaşlardan meydana geldiğini görmemek mümkün değildir. Hatta bugün dünyada, Savaş edebiyatı adıyla bir edebiyat bile mevcuttur. Nitekim birçok medeni ülkenin müzelerini ve kütüphanelerini gezip incelediğinizde, onların önemli bir yekûnunun yapılan savaşı konu edinen eserlerle dolu olduğunu görürsünüz.

Savaş, saldırganlık olarak değerlendirildiğinde, mahiyeti itibarıyla şiddeti, ölümü ve yıkımı temsil eder. Ünlü düşünür Immanuel Kant, tüm kötülüklerin ve ahlaksızlıkların kaynağı, ilkel bir metot olarak değerlendirdiği savaşı şöyle tarif eder: “*Savaş, güç kullanarak bir hakkı öne sürmek için, hiç de iyi olmayan sadece kestirme bir yoldur.*”, “*Savaş (ilkel insanların yaptığı gibi) anlaşmazlıkların barbarca çözümleridir.*”, “*Savaş, bütün kötülüklerin ve ahlaksal bozulmanın kaynağıdır*”³. Immanuel Kant, buna ilaveten; “*Savaşta yöneticiler değil, halk karar vermelidir*”⁴ der. Türk edebiyatında, Tevfik Fikret “Tarih-i Kadim” adlı şiiriyle savaşın aleyhinde olurken, onunla benzer düşünceleri savunan Şinasi, Reşit Paşa’ya yazdığı manzumesinde şöyle der:

“Sen gibi âkil olan kan dökerek gün mü sürer

Vechi nâmûsuna ol kan ile düzgün mü sürer.”⁵

Savaş, sadece olumsuz taraflarıyla değerlendirilmemiştir. Nitekim savaş, işgale uğrayan bir milletin kendini savunması şeklinde ele alındığında, kötü sıfatlarından sıyrılmış, masum duyguların ve ideallerin vasıtası görülmüştür. Bu haliyle savaş, sulhu, yaşamı ve imarı temsil etmektedir. Mütecevize karşı ülkesini savunan ve karşı tarafa zarar vermeye çalışan kişiler de kahraman olarak nitelendirilmektedir.

Bütün bunlardan başka dünya tarihinde savaşın, tüm yönleriyle olumlu olarak kabul edildiği zamanlar da olmuştur. Alman milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli rolü bulunan Georg Wilhelm Friedrich Hegel ise Immanuel Kant’ın düşüncelerinin aksine savaşı, ahlâkın ve milletlerin bozulmalarını engelleyen, istikrar unsuru, bir vasıta olarak

² Erhan Büyükakıncı, “Uluslararası İlişkilerdeki Savaş İncelemelerinde ‘Tarih’in Metodolojik Araç Olarak Kullanımına Bir Bakış”, *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, s. 88.

³ Immanuel Kant, *Political Writing*, (ed. Hans Reiss), Cambridge University Press, 1993, s. 96, 171, 183.; aktaran: H. Emre Bağçe, “Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel’i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?”, *Doğu Batı*, 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, s. 112.

⁴ I. Kant, *age.*, 2003, s. 112.

⁵ Kenan Akköz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1986, s. 13.

değerlendirir ve ileri sürdüğü gerekçelerle destekler: “Savaş büyük önemi haizdir, bu yolla insanların ahlaksal sağlıkları korunur ulusların bozulması ‘sürekli barış’ sonucudur... Eğer bu sadece felsefi bir düşünce veya Tanrı’nın takdirinin haklı gösterilmesi ise, gerçek savaşlar değişik şekilde de haklı gösterilebilir. Başarılı savaşlar iç huzursuzluğu engeller ve devletin gücünü sağlamlaştırır.”⁶

Binaenaleyh, savaş sözcüğü, kavram itibarıyla göreceli bir durumu ifade eder. Savaşın, müspet ve menfi olarak değerlendirilmesi ise ona ne taraftan baktığınıza bağlıdır. Savaşlar, milletlerin hayatında bu derece geniş bir yer işgal edince tabiatıyla edebiyatlarına da konu olmaları kaçınılmazdır.

Kaside, Arap edebiyatında, İran edebiyatında ve klasik Türk edebiyatında, şairlerin ele aldıkları konularla ilgili, yazdıkları manzumelerde memdûhun niteliklerini dile getirerek tasvir ettikleri nazım şekillerinden biridir. Mehmet Vanlıoğlu’na göre kaside, İslâmî dönemde doğan yeni İran edebiyatıyla birlikte III. (IX.) yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, lirik yanı daha ağır basan bir şiir türü olarak VI. (XII.) yüzyılda en parlak dönemine ulaşmıştır.⁷

Şairler, kaleme aldıkları kasidelerinde ele aldıkları unsurları canlı bir şekilde betimlemeye çalışırken övdükleri şahsın, bazen atını, bazen ordusunu, bazen savaştaki kahramanlığını, bazen sarayını, bazen de renkli ve zengin ziyafet meclislerini methederler. Dolayısıyla bahse konu olan ortamı, okuyucunun gözünde etraflı bir şekilde canlandırmaya çalışırlar.

Hayatlarını idame ettirmelerinin vazgeçilmez vesile olan şairlik mesleğini en iyi şekilde yapabilmeleri için şairler, buna uygun ortamlarda yer almayı ve belli şahısların himayesinde bulunmayı önemserler. Hangi gerekçeyle olursa olsun, devlet erkânına yakın bir şekilde yaşamayı tercih eden şairler, onlarla ilgili her şeyi önemser ve takip ederler. Zaman zaman onların yaptıkları seyahatlere ve seferlere de iştirak ederler. Bu seferlerde bilgi ve görgülerini geliştirmelerinin yanında, sanatsal bakımdan farklı bakış açıları elde etme imkânı da bulurlar. Değişik memleketleri ve toplumları görmeleri, onların kendilerini daha iyi yetiştirmelerine ve tecrübe sahibi olmalarına sebep olur. Ayrıca bu seyahatlerde ve seferlerde, toplumların kültürlerini, sosyal hayatlarını, inceleme imkânının yanında, orduların faaliyetlerini izleme fırsatı da bulurlar. Neticede hem devlet adamlarının birbirleriyle olan münasebetlerinden hem de ülke içinde ve dışında olup bitenlerden haberdar olurlar. Hükümdarların yanında seferlere ve seyahatlere katılan şairlerden bazıları, savaşları yakinen görme fırsatı bile elde ederler. VI. (XII.) yüzyıl İran şairi Ferruhî, Gazneli Mahmud’un Hindistan seferine katılmış,

⁶. G. W. F. Hegel, *Essential Writings*, (ed. Fredrick G. Weiss), Touchbooks, Newyork, Harper, 1974, s. 299-300.; aktaran: H. Emre Bağçe, “Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel’i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?”, *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim 2003, s. 119.

⁷. Mehmet Vanlıoğlu, “Fars Edebiyatı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 24, İstanbul, 2001, s. 564.

yazdığı kasidelerde ordunun faaliyetlerini ve ihtişamını konu olarak ele almış ve tasvir etmiştir⁸.

Bu çalışmada, hayatının önemli bir bölümünü Selçuklu saraylarında ve Sultan Sencer gibi büyük bir hükümdarın yanında geçirmiş olan Enverî'nin, kaleme aldığı kasidelerde savaşla ilgili beyitler incelenmiştir. Çalışmanın gayesi, 13. yüzyılda yaşayan insanların savaşla ilgili davranışlarını tespit etmek ve savaş algılayış biçimlerini ortaya koymaktır. Enverî'nin kasideleri incelendiğinde onun, ele aldığı şahsı överken başvurduğu hususların başında savaşla ilgili değerlendirmeleri olduğu görülür. Çünkü Enverî memduhu överken, onun meziyetlerini dile getirir. Bu meziyetlerin başında da söz konusu şahsın kahramanlığı gelmektedir. Bu sebeple Enverî'nin manzumelerindeki savaş tasvirleri, yaşadığı çağın savaşla ilgili öğelerini çok yönlü yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu çalışmada incelenen beyitler bize, savaşın sadece cereyan ediş şeklini göstermemektir. O çağda savaşın algılanış biçimini, savaşın yapılış gerekçelerini, savaş psikolojini, savaşın kitleler üzerindeki etkisini ve savaşta kullanılan unsurları da tanıma ve anlamlandırma fırsatı verecektir.

Çalışmamız, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Enverî'nin kısa biyografisi ve Türk edebiyatıyla münasebeti ele alınmıştır. İkinci bölümde, Enverî'nin kasidelerinde tespit edilen, savaş tasvirleriyle ilgili beyitler, muhtelif başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Beyitlerin sonunda, hangi kasidenin, kaçınıcı beyti olduğu kaydedilmek suretiyle incelenmiştir. Üçüncü bölüm, sonuç bölümüdür. Dördüncü bölüm kaynaklar bölümüdür.

1. ENVERÎ

1.a. *Enverî'nin Hayatı (Yetiştigi Muhit, Hayatı ve Edebî Kişiliği)*

*Hakîm, Evhaduddîn 'Alî İbn-i Muhammed Hâverânî-yî Enverî Ebîverdî*⁹

XI. yüzyılda başlayan Selçuklu devri, İran edebiyatının ikinci klasik dönemi olarak bilinir. Selçuklular devrinde Fars edebiyatındaki gelişme hızlanmış, önemli şairler yetişmiştir. Ancak dilde sadelik yerine, edebî sanatlarla süslü, özentili bir deyiş moda olmuş, işitilmemiş mazmun bulmak merakı gittikçe yayılmıştır. Bu devrin başlıca şairleri: Nâsır-ı Hüsrev, Katrân-ı Tebrîzî, Hakânî ve Enverî'dir.¹⁰ Bu zaman zarfında Ömer Hayyam, Batıda Edward Fitzgerald'ın neşrinden beri yaygın olarak bilinen rubailerini yazmış; Genceli Nizâmî sıklıkla İran Romeo ve Juliet'i denilen Leyla ile Mecnûn'u da

⁸. Gökhan Asuman, "Sultan Mahmud'un Son Yolculuğuna Bir Ağıt", *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, 33, s. 19, İstanbul, 2018.

⁹. "Ebi Verdî" sözü, hem kişi hem de yer adı olarak İran'da kullanılmaktadır. Nevâyi'nin *Nesâyimü'l-Mahabbe* adlı eserinde de bu ad geçmektedir. 66 Ebi Verd bölgesi Şiraz kentinin yakınlarında bulunmaktadır. Osman Nedim Tuna 1987 yılında Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı "Ebi Verdi, İran'da Bir Türk Diyalekti" makalesinde Ebi Verdi lehçesinin özelliklerini incelemiştir. 67 Şiraz ve çevresinde yaşayan Türkler, Fars edebiyatında da etki bırakmışlardır. Hafız'ın şiirlerinde Türk-i Şiraz güzelinin methinde söylenen şiirleri görmek mümkündür. (Bknz. Osman Nedim Tuna, "Ebi Verdi İran'da bir Türk Diyalekti", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayını, s.45-49, Ankara 1987.)

¹⁰. Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s.220.

içeren hamsesini kaleme almıştır. Bu devrin diğer önde gelen edebiyatçıları arasında Enverî, mistik şair Senaî ve “Mantık-u’t-Tayr” adlı eseriyle meşhur Feridüddin Attar sayılabilir¹¹.

Enverî, kesin olarak tespit edemediğimiz bir tarihte, Horasan’da, Serahs ve Nesa arasında yer alan Ebiverd¹² yakınlarındaki küçük bir yerleşim yeri olan Deşt-i Hâverân’da doğmuştur. Bazı kaynaklarda onun memleketinin *Bedene* olduğu kaydedilmiştir. Hâverî’yi sanatının erken dönemlerinde mahlas olarak aldığı belirtilmektedir, fakat bu sadece, Devletşah tarafından kullanılan kaynaklardan birinde onun ismine eklenen bir nisbe de olabilir¹³. Devletşah, Tezkiretü’ş-Şu’ara’sında “...onun (Enverî) kökeni *Ebîberd* vilayetindeki *Bedene* adında bir köydedir. Mehne civarından ki o çöle Deşt-i Hâverân denir. Bundan dolayı ilk olarak kullandığı mahlas Hâverî idi. Ustası ona Enverî mahlasını kullanması için yalvardı¹⁴,” yazmaktaysa da, bu bilgiyi başka kaynaklar teyit etmemektedir. Şiirlerinde, kendi ifadesine göre başkaları tarafından kendisine verilmiş olan Enverî’den başka mahlas kullanmamıştır¹⁵. Memleketi Ebiverd’den dolayı Ebiverdî nisbesiyle de tanınır¹⁶.

Enverî’nin, saray şairi olmasından kaynaklanan durumu da göz önünde tutulduğunda, edebî kişiliğini değerlendirmeden önce, yetiştiği çevrenin tarihsel durumunu açıklamak yerinde olacaktır. Enverî’nin doğduğu dönem, Horasan’da Selçuklu hâkimiyetinin yerleşmiş bulunduğu bir devre işaret eder. 1036 yılında Selçukluların Ceyhun’u aşarak buraya girmesine kadar Gaznelilerin hâkimiyetinde kalan Horasan, zenginliği ile bu devletin fetih faaliyetleri için önemli bir kaynak oluşturmuş; ancak alınan ölçsüz vergiler ve peş peşe gelen kıtlık yılları, halkın Gazneli yönetiminden hoşnutsuz olmasına yol açmıştır. Bu hoşnutsuzluk 1037 yılından itibaren göze çarpan bir şekilde, Nişâbur ve diğer bazı şehirlerde Selçuklu idaresinin tercih edilmesine yol açmıştır. Selçuklu hanedanının devletleşme sürecini taçlandıran 1040 Dandanakan savaşının ardından, Horasan bütünüyle bir Selçuklu toprağı haline gelmiş ve 100 yıldan uzun bir süre devletin en önemli eyaleti olarak barış ve sükûn içinde yaşamıştır. Önce

Çağrı Bey’in, daha sonra Alparslan ve Melikşah’ın yönetiminde kalan bölge, Merv’i başkent seçen Sancar’ın altmış yıl süren idaresinde de refah düzeyini korumuştur.¹⁷

¹¹. Ramin Khanbagi, “Preface”, *Persian Classical and Modern Poetry – A Bibliography*, International Society for Iranian Culture, Global Scholarly Publications, New York 2004, s. ii.

¹². İbn Havkal, Merv’den Ebiverd’e kadar altı günlük, Ebiverd’den Nesa’ya kadar dört günlük yol olduğunu kaydetmiştir. Bkz. Kitâbü’l-Mesâlik ve’l-Memâlik (Kitabu Süretü’l-Arz), *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ’da Türkler, İbn Havkal, İstahri, Kudâme b. Ca’fer, İbn Fakih, İbn Rusteh, El-Ya’kûbi, İbn Hurdazbih İçinde*, (der. çev. Yusuf Ziya Yörükân, haz. Ali Ertuğrul), Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004, s. 154.

¹³. J. T. P. Brujin, “Anwari”, *Encyclopædia Iranica*, Vol. II, Fasc. 2, s. 141-143, 2012. <http://www.iranicaonline.org/articles/anwari>.

¹⁴. Semerkanlı Devletşah, *Tezkiretü’ş-Şu’ara*, (yay. haz. Edward Granville Brown), Esatir Yayınları, Tahran, 1382 (2003), s. 83.

¹⁵. J. T. P. Brujin, agm., s. 141-143.

¹⁶. Abdülkadir Karahan, “Enverî, Evhadüddin”, *TDVİA*, C. XI, s. 267, İstanbul, 1995.

¹⁷. Osman Çetin, “Horasan”, *TDVİA*, C. XVIII, İstanbul, 1988 s. 237. Sümer, Gaznelilerin İslâm dünyasının en kuvvetli imparatorluklarından biri olduğu sırada Selçukluların 10.000 atıyla Ceyhun’u geçtiklerini ve bu devletin toprağı olan Horasan’a ulaştıklarını; Merv’e ve Nesa’ya doğru ilerledikçe sayılarının arttığını, Tuğrul ve Çağrı Beylerin Horasan’a geçmesiyle Selçuklu Devleti’nin temellerinin atıldığını kaydeder. Faruk Sümer, “Selçuklular”, *TDVİA*, C. XXXVI, s. 367.

Selçuklu idaresi boyunca müreffeh ve huzurlu bir bölge olan Horasan'ın istikrarı, Sultan Sencer'in son yıllarında, Doğudan gelen kalabalık Oğuz göçerlerinin (Türkmenler) uygun otlaklara sahip olan bu bölgeye yerleşmeleri ve merkezî yönetimle ters düşmeleri ile sarsılmıştır. Bu anlaşmazlık 1153 yılında bir savaşla sonuçlanmış ve yenilen Sultan, üç yıl boyunca Oğuzların elinde esir kalmıştır. Sultan'ın 1157'deki ölümünden sonra da Oğuzların Horasan'daki tahribatı devam etmiş; bu sırada bir kısım topraklar, Sultan Sencer'in kumandanlarından olup Oğuzların emir kabul ettikleri, Müeyyed Ayaba'nın eline geçmiştir. Ardından bölgeyi Gurlular zapt etmiş; onların zayıflamasından sonra, Hârezmşahlar bölgeyi ele geçirmişlerdir. 1220'ye gelindiğinde bütün Doğu İslâm âlemini tehdit eden Cengiz istilâsına ilk maruz kalan yerlerden biri Horasan olmuştur¹⁸.

Sultan Sencer'in sarayına dâhil olan Enverî, muhtemelen Oğuz istilasına (548/1153-54) dek burada kalmıştır. Bundan sonra önce Nişâbur, ardından Belh'te yaşamıştır.¹⁹ Enverî'nin Selçuklu hâkimiyetinin zayıflama ve dağılma dönemine tanıklık ettiği açıktır. Bununla birlikte söz konusu dönem, Rypka'nın ifadesiyle, şiir alanında ilerlemeler kaydedildiği, eski ustaların tercih ettiği biçimlerin terk edilmeye ve şiirin tamamen yeni bir yönde gelişmeye başladığı dönemdir²⁰.

Devrin teamüllerine uygun olarak Sultan Sencer edip, şair ve âlimleri himaye etmiştir. Evhadüddin Enverî'nin yanı sıra, Muizzî, Ferîdüddin Attar, Ömer Hayyam, A'mâk-ı Buhârî, Senâ'î, Reşîdüddin Vatvat gibi edip ve şairler, onun ihsanlarına nail olmuşlardır²¹. Sultan Sencer'in şiire büyük ölçüde destek olduğunu belirten Starr, "Büyük şair" olarak nitelediği Enverî'nin ise Sencer'in sarayının seçkin bir ziyneti, Merv'de yaşayan geniş şairler grubunun en göz alıcısı olduğunu belirtir²². Adı bazı kaynaklarda Muhammed, bazılarında Ali olarak gösterilmiştir. Babasının adının İshak veya Mahmûd olduğu da öne sürülmektedir. Ancak Karahan, bir şiirinde İshak'tan dedesi olarak bahsettiğine göre babasının adının Muhammed olmasının gerçeğe daha yakın olduğu kanısındadır.²³

Enverî, çocukluk yıllarında ve gençliğinin başlarında, o devrin geçerli ilimlerini öğrenmekle meşgul oldu. Temel eğitimini tamamladıktan sonra onun elde ettiği ilimler, zamanın aklî ve edebî ilimleriyle birlikte Felsefe, matematik ve astronomi idi. İbn-i Sînâ'nın hem takipçisi hem de savunucusuydu. Bu nedenle Ebû Alî Sînâ'nın gözbebeği olarak kabul edilir. Felsefî anlamda, hikmet güneşinin sayesinde (yani İbn-i Sînâ'nın sayesinde), marifet nuruyla bakmakta olduğu ifade edilir. Ayrıca İbn-i Sînâ'nın

¹⁸. O. Çetin, agm. s. 237.

¹⁹. J. Rypka, "Poets and Prose Writers of the Late Seljuq and Mongol Periods," *The Cambridge History of Iran, The Saljuq and Mongol Periods*, (ed. J. A. Boyle), C. 5, Cambridge University Press, 4. Baskı, Cambridge 2001, s. 564; J. T. P. Brujin, agm.

²⁰. J. Rypka, *age.*, s. 551.

²¹. A. Özeydin, agm., s. 511.

²². S. Frederick Starr, *Lost Enlightenment, Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton, 2013, s. 427-428.

²³. A. Karahan, agm., s. 267.

işaretleri hakkında; El-Beşarâtü Fî-Şerhi'l-İşârât adıyla, bir kitap telif ettiği de rivayet edilir²⁴.

1.b. Enverî'nin Edebî ve İlmî Kişiliği:

Enverî'nin Sultan Sencer'in saray şairi olmasından önceki hayatı ve bu kariyere dâhil olma süreci hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Genel yaklaşımlar, gençliğinde babasından kendisine kalan mirası tükettikten sonra hayatını kazanmak için şiire başladığı ve Tus'ta bir medrese öğrencisi iken bir gün medreselerine uğrayan görkemli giysiler içindeki bir saray şairinin cazibesine kapılıp buradaki çalışmalarını bıraktığı rivayetleri üzerinde yoğunlaşır²⁵. Saray şairliğini, Enverî'nin kendi coşkun kişiliğine uygun olarak seçtiği bir kariyer olarak niteleyen Starr, onun babasından kalan mirası tükettikten sonra, bu hayatı sürdürebileceği bir meslek olarak saray şairliğine yöneldiğini düşünenlerdendir ve "uçarı şairin, saraya dâhil olmayı başardığını ancak hayat tarzından çokça vazgeçmediğini" belirtir²⁶. Karahan ise Enverî'nin, muhtemelen Tûs'taki Medrese-i Mansûriyye'de tahsilini sürdürdüğü yıllarda ölen babasının bıraktığı, oldukça yüklü mirası, sefahat âlemlerinde tükettiğine dair rivayetin, doğru olmadığı kanaatindedir.

Onun kariyerinin başlamasıyla ilgili olarak şu rivayeti aktarır: "Bir gün Meşhed civarında Radgân'da medresenin kapısında otururken o sırada bu şehirde konaklamış olan Sultan Sencer'in mensuplarından ihtişamlı birinin maiyetiyle birlikte at üzerinde geçtiğini görür. Kim olduğunu sorunca saray şairi olduğunu söylerler. Enverî, birçok alanda geniş bilgi sahibi olmasına rağmen kendi perişan haliyle şairin durumunu karşılaştırır ve onun gibi olabilmek için şiir söylemeye karar verir. O gece yazdığı bir kasideyi ertesi gün Sultan Sencer'e sunar. Kasidesi beğenilir ve saray şairi olur"²⁷. Sultan, yanındaki ileri gelen görevlilere, şair için bağış emri verdi. Söz konusu seferde ta Merv'e gidene kadar, onunla beraber sarayında kaldı.²⁸

Schimmel, Enverî'nin kariyerinin Ebiverd'den Belh'e, oradan da Serahs ve Herat'a yaptığı yolculuktan aynı güzergâhı izleyerek dönerken hamisi Ebu'l-Hasan el-İmranî tarafından Sultan Sancar'a tanıtılması ile başladığını belirtir.²⁹ Schimmel, Enverî'nin Sultan Sencer'i, eğer kendisini saray şairi yaparsa, pek çok konuda bilgi sahibi olduğu için, sıkılmaktan korkmaması gerektiğini söyleyerek ikna ettiği rivayetini aktarır³⁰. Bu rivayetin gerçekliği bir yana, Enverî'nin bilgisinin edebî türlerle sınırlı olmayıp, onun astronomi, müzik ve felsefe de dâhil olmak üzere pek çok sahada yetenekli olduğu bilinmektedir³¹.

²⁴. Safâ Zebîhullah; *Tarih-i Edebiyât der İrân*, Tehrân, Firdevsî Yayınevi (İntişârât-i Firdevsî), 1371.

²⁵. J. T. P. Brujin, agm., s. 141-143.

²⁶. S. F. Starr, *age.*, s. 427.

²⁷. A. Karahan, agm., s. 267.

²⁸. Sa'id Nefisi, *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî'nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Divân-ı Enverî, Mü'essese-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran, 1389, s. 20.

²⁹. Annemarie Schimmel, Stuart Cary Welch, "Anvari and His Poetry", *Anvari's Divan – A Pocket Book for Akbar*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1983, s. 58.

³⁰. A. Schimmel, S. C. Welch, *age.*, s. 60.

³¹. Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin, "Islamic Literature", *Encyclopedia of Medieval Literature*, Routledge, (ed. Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin), New York 2000, s. 297.

Enverî'nin İbn-i Sînâ'nın felsefesini benimsediği ve Gazalî'nin "Filozofların Tutarsızlığı" adlı eserini okuduğu anlaşılmaktadır. Musul'da bulunduğu sırada Kutbeddin Mevdûd onuruna âlimane bir temenni yazmış ve daha da fazlasını yazmaya söz vermiştir. Ayrıca onun "Müfid" adında astrolojik bir çalışması ve astronomik tablolara yorumları olduğu da bilinmektedir, ancak bunlar bize kadar ulaşmamıştır.³²

Sultan Sencer, (548/1153-54)'de Oğuz kabilelerince esir alındığında Enverî, Semerkant hâkimine yazdığı bir kasideyle onun saliverilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu manzume, Türklerin İran coğrafyası ile ne derece iç içe yaşadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu kasidenin en ilgi çekici beyitlerinden biri şudur:

کشور ایران چون کشور توران چو تراست

از چه محرومست از رافت تو این کشور³³

Kişver-i Îrân çün kişver-i Tûrân çu turâst

Ez çe mahrûmest ez re'fet-i tu î'n kişver (Enverî, K. 81 /47)

Söz konusu manzume, daha sonra Batı'da William Kirkpatrick'in "Horasan'ın Gözyaşları" tercümesiyle tanınmıştır (Asiatic Miscellany, I, Kalkûta, 1785, s. 286-310)³⁴. Selçuklu Türklerinin ihtişamının sönmesine yas tutan "Horasan'ın Gözyaşları", uzun ve dokunaklı bir şiirdir ve Batılı okuyucuyla buluşan en eski İran şiirlerinden biridir³⁵.

1.c. Enverî'nin Ölümü:

Enverî'nin şiirindeki bazı işaretlerden onun, Nikris hastalığına duçar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim şarap isteme hususunda şöyle bir kıtası vardır³⁶

بزرگواران دانی کز آفت نقرس

ز هر ترشی من بنده می پرهیزم

Nikris hastalığı, seçkin ve yüksek tabakaya mensup kişilerin yakalandığı hastalıklardandır.³⁷ Sultan Sencer de hastalığı esnasında onu iki kere ziyaret etmiştir. Enverî ile ilgili bu nükte, iki şeyi göstermektedir. Bunlardan ilki; böyle bir görüşmeyi kendi evinde yapabilmesi neticesinde bıraktığı maldır, diğeri ise Sultan Sencer gibi kudretli padişahların ona gösterdiği teveccühtür. Ancak Enverî'nin Nikris hastalığından ölüp ölmediği bilinmemektedir. Enverî'nin vefatıyla ilgili kesin bir tarih henüz tespit edilememiştir. Ancak Devletşâh-ı Semerkandî'nin ifadesine istinaden; Hicrî Kamerî 547'de Belh'te vefat ettiği kanaati yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu zat, onun kabrinin; Îrân'da o devrin sultanlarından biri olan Sultan Ahmet Hudreviye'nin,

³². J. Rypka, agm., s. 567.

³³. "İran ülkesi, Turan ülkesi gibi bütünüyle senin olduğuna göre bu ülke senin merhametinden neden mahrum olsun"?

³⁴. J. T. P. Brujin, agm., s. 141-143.

³⁵. L. C. Lambdin, R. T. Lambdin, agm., s. 296; A. Schimmel, S. C. Welch, agm., s. 59.

³⁶. "Büyükler bilir ki Nikris hastalığının afetinden dolayı bendeniz, her türlü turşudan kaçınmaktayım."

³⁷. Şaffî'î Kudekanî, age., s.32.

Belh'teki mezarının yanında bulunduğunu ifade etmektedir.³⁸ Başka bir rivayette, Enverî'nin 585/1189 dolaylarında öldüğü düşünülmektedir³⁹.

1.ç. Enverî'nin Şiir Dili:

Enverî, sağlam tabiatıyla beraber kudretli bir düşünceye sahiptir. İnce ve müşkül manaları, akıcı bir şekilde dile getirme hususunda, üstün bir yeteneğe sahiptir. Ayrıca kendi devrindeki muhatabın şivesine yakın bir dili vardır. Onun en mühim vechesi, aynı nüktede, yani zamanın muhavere dilinden istifade etmesidir. Enverî bu minval üzere eskilerin yani selefın tümünün sistemlerini (adet ve kurallarını), şirinde uygulamış ve bunlarla, yeni bir metot ortaya koymuştur. Kendi sözünü muhatabın dili üzerine bina etmekle beraber kelamın sadeliğine riayet etmiştir. Arapça kelimeleri kullanma, ilmî ve felsefî ıstıhlardan yararlanma hususunda da önde yer alan bir şairdi. Bundan başka bolca teşbih ve istiareler kullanmaktaydı⁴⁰. Bazen sade bir dil kullanırdı. Kendisinin ortaya koyduğu bir takım diyaloglara da şiirinde yer vermiş olduğu söylenir. Bazen de ince ve müşkül manalar üzerinde, tam bir otorite olarak konuşurdu. Onun ifadelerini anlamak o kadar zordur ki onları kavrayabilmek için birçok şerh ve tavzihe ihtiyaç vardır.

1.d. Enverî'nin Şairlikteki Metodu ve Üslubu:

Enverî, büyük İnan şairlerinden biridir. Kaside sanatındaki üstatlardan sayılır. Firdevsî, Sa'dî'nin; savaşıla ilgili ve hamasî şiirler ve gazel sanatındaki üstatlıkları ve şöhretleri, tartışılmayacak derecede kabul görmüştür. Enverî de kaside söylemede, şuara ve fuzalanın ekserisinin önderi olma hususunda, ilk mertebede yer almaktadır. Çağdaşları onu, hükümdarları ve saray erkânını öven kasideciliğin piri olarak bilmektedirler. Enverî daha çok Ebu'l-Ferec-i Rûnî'yi taklit etmiş ve onun kasidelerine birçok nazire yazmıştır. Fakat Enverî'nin şiir üslubu, çok daha mükemmel ve fikrî derinliğe sahiptir. Ayrıca ilmî ıstılah ve bilgilerle iç içedir⁴¹.

1.e. Enverî'nin Hicviyâtı:

Enverî'nin bazı şahısları çirkin ifadelerle hicvettiği, kısa bir mesnevisi ve bir kısım kıtaları mevcuttur. Yaşadığı devirde, hiciv söylemekten ve ileri gelenleri övmekten geri durmamıştır. Bunlarla, muhatabını hem rahatlatıyor hem de korku ve sıkıntılardan uzaklaştırıyordu. Çünkü padişahlar, emirler ve şairler bu durumu teşvik ediyorlardı. Enverî'nin takip ettiği metot şuydu: Ele aldığı şahsı önce methediyordu. Övdüğü şahıs ona caize vermez ve onunla ilgilenmez ise başka bir kıtada onu, tehdit ediyordu. Bu durum, beklediği imkânları elde edinceye kadar devam ederdi. Ancak şu hususu da zikretmekte fayda var: Enverî'nin hicivleri sadece birkaç kıta ve mesnevisiyle sınırlıdır. Onun kasideleri ve gazelleri, kötü ve çirkin sözlerden hali ve beridir⁴².

³⁸. S. Zebîhullah; *age.*, s. 663.

³⁹. A. Karahan, *agm.*, s. 268.

⁴⁰. Sa'îd Nefîsî, *Dîvân-ı Enverî*, Tehrân, 1376, s. 59.

⁴¹. Müderris Rezevî, Muhammed Takî, *Dîvân-ı Enverî*, C. 1, Tehrân 1364, s. 101.

⁴². M. Rezevî, *agm.*, s. 119, 120.

1.f. Enverî'nin Eserleri:

1- Beşârâtü'l-İşârât, Der Şerh-i İşârât-i Şeyhur-Re'îs İbn-i Sînâ: Enverî'nin mantık ve felsefe konularında yazmış olduğu bir eserdir.

2-'Uyûnu'l-Hikmet: Tabiatı ve tabiatdaki ilâhî nizâmı, mantık ilimlerine göre izah ettiği, felsefeyle ilgili, muhtasar bir eserdir.

3-Kitâb-ı Tehâfüt: İmâm Muhammed Gazalî'nin tasnif etmiş olduğu bütün eserlerini ele alıp incelediği bir eserdir.

4-Dîvân-ı Enverî: Kasîde, gazel, rubâyât ve kıta gibi türlerden oluşan mürettep bir divandır. Enverî'nin divanından başka eserleri de bulunmaktadır. Ancak nüshaları ortadan kaybolmuştur ve onlarla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.⁴³

1.g. Enverî'nin Edebiyat Tarihindeki Yeri:

Enverî'nin bir edip olarak orijinalliği, bütüncül bir şekilde, divanında açığa çıkmaktadır. Enverî divanının en temel unsuru, eşsiz bir şekilde (muhtemelen, Sa'dî'ye gelinceye kadar) en üstün seviyeye ulaştırdığı gazeldir. Fars gazel tarihinde çok önemli bir yeri olan, gazel türündeki şiiri ciddi bir anlayışla ele alıp başlatan şair, Senâ'î'dir. Senâ'î'nin gazelleri içerikleri açısından iki temel gruba ayrılır. Birinci grupta yer alan gazelleri, klasik Fars gazellerini andırmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Enverî, Zâhir, Sa'dî ve daha başka şairler de bu yolu izlemiş ve bu türü, zirveye yükseltmişlerdir.⁴⁴

Enverî gibi, entelektüel dehaya sahip bir adamın, rubaiyi es geçmesi de beklenemezdi. Onun kolay heyecanlanan tabiatına uygun bir diğer tür ise kıta idi. Bu tür, şaire konuyu istediği şekilde, özgürce ele alma imkânı vermiştir. Kaside ve gazelleri kusursuz bir saflıkla işildarken, kıtaları ise kibrini, alaycılığını, adaletsizlik anlayışını, diğer şairlere dönük küçük kıskançlıklarını ortaya koymak için mükemmel bir araç teşkil etmiştir.⁴⁵

Kaside türü, Enverî ve Hakânî ile zirvesine ulaşmıştır. Enverî, Gazneliler döneminin önde gelen şairlerinden Ebu'l-Ferec-i Rûnî'den önemli ölçüde etkilenmiş olsa da,⁴⁶ Hakânî ile birlikte yeni bir tarz oluşturmaya çalışmışlardır. Çünkü bu iki seçkin şair, artık eski yollarda yürümenin bir anlamı olmadığını, yeni yollar bulmak gerektiğini görmüşlerdir. Yeni fikir ve ilhamlar ararken, şiirsel deneyimi bilge ve incelikli retorikle birleştirmişlerdir.⁴⁷

Enverî, devrinin gündelik dilini kullandığı halde şiiri, felsefî ve bilimsel ifadelerle, betimleme ve metaforlarla zenginleştirerek yeni bir şiir türü oluşturmuştur. Şiirlerinde pek çok Arapça ifade kullanmıştır⁴⁸. Onun şiirlerine yazılmış şerhlerden veya divan ve mecmuaların köşelerine zor kelime, terkip ve ibarelerin açıklamalarının yapılmasından, Enverî'nin şiirlerinin eski zamanlarda da okuyucuya zor geldiğini

⁴³. M. Rezevî, agm., s. 119, 120.

⁴⁴. N. Yıldırım, *İrân Edebiyatı (Gazneliler Dönemi)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 258, Edebiyat Kesimi Yayınları No: 192, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Yayınları No: 74, Erzurum 2012, s. 123-124

⁴⁵. J. Rypka, agm., s. 566.

⁴⁶. N. Yıldırım agm., s. 109.

⁴⁷. J. Rypka, agm., s. 551.

⁴⁸. Reza Saberi (çev.), *An Invitation to Persian Poetry*, Kitab Corp. 2. Baskı, Los Angeles, 2012, s. 268.

anıyoruz. Enverî'nin şiirinin zor anlaşılmasının sebepleri açıktır. Bunlar genel olarak, söz sanatlarının kullanımı, kısa sözle çok şey ifade etme, bilimsel verilerden yararlanma, şairin Kur'ân ayetlerinin anlamlarından istifade etmesi, Nebevî hadisleri ve Arap atasözlerini mazmun olarak kullanmasıdır. Onun şiirlerinin okuyucusu, bu ayrıntıları bilmeden ve dönemin medreselerinde okutulan, söz konusu tüm bilimlere vakıf olmadan bu şiirleri ve buna benzer şiirlerin anlamını tam olarak kavrama imkânına sahip değildir⁴⁹.

I.b. Enverî'nin Türk Şairlerine Tesiri:

Türklerin Orta Asya'dan İran'a, İran'dan Anadolu'ya gelip yerleşmeleri sürecinde edebi bakımdan bir etkileşim ve olgunlaşma durumu söz konusu olmuştur. Müslüman olan Türklerin kültür hayatındaki değişim, yeni dâhil oldukları medeniyetle izah edilebilir. Bu değişim, öncelikle Arap alfabesinin kullanımıyla başlamış ve edebiyatla devam etmiştir. İslam'dan önce de Türklerin kendi çapında zengin ve kuşkusuz milli bir edebiyatları vardı. Fakat dâhil oldukları yeni medeniyet dairesi ve İslam kültürünün bütün derinliklerine aşk ve samimiyetle dalmaları, ister istemez onların edebiyatlarının da bu atmosfer içerisinde yoğrulması sonucunu doğurmuş ve belli ölçüde İslam öncesi edebiyatlarından uzaklaşarak değişim geçirme zaruretini netice vermiştir. Prof. M. Fuad Köprülü, Türkler de dâhil olmak üzere bu medeniyet dairesine giren milletlerin edebiyatlarının, İslam medeniyeti ve edebiyatı etkisinde kalmalarının tabii ve zorunlu olduğunu belirtir. *"İslam ümmetinin müşterek verimi olan bu medeniyet, edebiyatta da hiç olmazsa bir takım müşterek ve umumi kalıplar vücuda getirmişti ki, bu medeniyet dairesine giren her kavim, kendi harsını ve an'anesini ne kadar kuvvetle muhafaza ederse etsin, ruh ve hissiyatını o kalıplar dairesinde ifadeye mecbur olacaktı. İşte yalnız Türkler değil, İslamiyet dairesine giren diğer kavimler ve mesela "Hindliler" de İslami edebiyat kaidelerine ve kalıplarına şiddetle itinaya mecbur kalmışlardır. Bu bakış noktasından İslami edebiyatı "Klasik" bir edebiyat saymak zaruridir"*⁵⁰.

İslam etkisinde gelişen Türk edebiyatı, Türklerin Arap ve İran şair ve yazarlarından etkilenmek suretiyle meydana getirdikleri bir edebiyattır. Türk edebiyatının teşekkülünde ve gelişmesinde bu etkileşim söz konusu olmuştur. İslam uygarlığı çerçevesinde vücut bulan bu edebiyat, yaklaşık bin yıllık bir süreyi içine almaktadır. Ayrıca, Türk dilinin ve edebiyatının, aynı tarihi süreç içinde gelişmesine devam etmiş olduğu da görülür. Türk şairleri İslam edebiyatı sürecinde, Arap şairlerinden ziyade daha çok İranlı şairlerden etkilenmişlerdir. XII. yüzyıl İran edebiyatının en büyük kaside şairi olarak kabul edilen Enverî, özellikle kasideleriyle, söz konusu ilişki içerisinde birçok Türk şairini etkilemiştir. *"Divan şairleri, hamsede Nizâmî başta olduğu halde Dehlevî ve Câmî'ye; tasavvuf vadisinde Attar ile Sa'dî'ye; kaside ve gazel tarzında-karakterlerinin özelliğine göre- başlıca Unsurî, Enverî, Ferruhî, Kemal-i İsfahanî, Hacû-yı Kirmanî, Selmanî Sâvecî, Hafız-ı Şirazî, daha sonra Feyzî-i Hindî, Örfî, Kelîm Sâib gibi ustalara; rubaîde Ömer Hayyam'a borçludur"*⁵¹. Bu bağlamda, Enverî'nin, Türk

⁴⁹. Seyid Cafer Şehidî, *Şerh-i Lügat ve Müşkûlât-ı Divan-ı Enverî, (Enverî'nin Lügat Şerhi ve Divan'ının Zorlukları)*, İlmî ve Ferhengî Yayınları Şirketi, I. Baskı 1979, Tahran, 1387 (2008), i-iii.

⁵⁰. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi, 6. Bölüm İslamî Edebiyata Umumi Bir Bakış*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s.100.

⁵¹. A. S. Levend, *age.*, s. 44-45.

şairlerinden, Nef'î üzerinde büyük tesiri bulunduğu ifade edilir. Ancak Nef'î, kendisinin Enverî'den de üstün bir kaside şairi olduğunu söyler⁵². XVII. yüzyıl divan edebiyatının en önemli kaside şairlerinden biri olan Nef'î, kasidelerinin yanı sıra yazdığı hicivleriyle de meşhurdur. Enverî ve Nef'î'nin benzerlikleri kasidede tezahür etmekle birlikte, iki şairin hiciv yönleri de birbirine önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Yukarıda bahsedilen ve birçoğu İrân-Fars kaynaklarına istinat eden bilgilerle birlikte Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırlamış olduğu İslâm Ansiklopedisinde, Abdülkadir Karahan'ın kaleme aldığı Enverî maddesinde, söz konusu şairle alakalı bilgileri teyit eden, özet mahiyetinde bilgiler yer almaktadır:⁵³

II. Savaş Tasvirleri İle İlgili Beyitler:

Enverî, savaş tasvirlerini, çeşitli unsurlara yüklediği anlamlarla anlatmaktadır. Muharebe öncesinden, muharebenin bitimine kadar, devlet adamlarının savaşla ilgili siyasetlerini ve mücadelelerini, savaş aletlerini kullanarak betimliyor. Ele aldığı şahısların ortaya koyduğu faaliyetleri, bazen atla, bazen okla ve yayla, bazen kılıçla ve hançerle, bazen, mızrakla, bazen gürzle, bazen zırhla, bazen, davulla, bazen de bayrakla özdeşleştirerek anlatıyor.

II. a. Övülen Şahsın Tarihi Kahramanlara Benzetilmesi:

Enverî, övülen kişiyi betimlerken, daha abartılı ve etkili bir şekilde anlatabilmek için onu, tarihe mal olmuş savaş kahramanlarıyla özdeşleştirmektedir. Bu kahramanlar, dünyanın ve İran'ın en eski kahramanlarından başlamak suretiyle peygamberler dâhil, Hz. Ali'ye kadar ulaşmaktadır. Hâkân-ı Â'zâm diye vasıflandırdığı, Sultan Sencer'in övgüsünde dile getirdiği manzumesinde Enverî, onun parlak hançerini Behram'ın hançerine benzetiyor.

Lem'a-i hancereş ez-subh-i zafer şu'le keşîd
Heme meydân-ı felek hancer-i Behrâm girift⁵⁴ (E.k.39-5)

Sultan Sencer'in Rüstem ve İsfendiyar gibi kabına sığmayan cesur bir cengâver olduğunu söylüyor.

Hûn der-ciger-i pür dilân be-cûşed
Ger Rüstem ü İsfendiyâr bâşed⁵⁵ (E.k.58-32)

Vezi'r 'Alâuddîn Bubuye'yi şöyle tarif ediyor: O, harp meydanında Rüstem'in destanını yazandır. Düşman karşısında Haydar-ı Kerrâr gibi savaşır.

⁵². A. Karahan. *age.*, s. 268.

⁵³. A. Karahan, "Enverî, Evhadüddin," *TDVİA*, C. XI; s. 267-268, İstanbul, 1995.

⁵⁴. Onun hançerinin parlaklığı, zafer sabahında parlayınca feleğin işgal ettiği tüm meydanları, Behram'ın hançeri tuttu.

⁵⁵. İster Rüstem, ister İsfendiyâr olsun kan, birçok kalpte (tüm kalplerde) kaynayıp durur.

Be-rûz-i ceng bâ-destân-ı Rüstem

Be-pîş-i hasm bâ-peykâr-ı Hayder,⁵⁶ (E.k.88-18)

Sitayişle bahsettiği 'îmâduddîn Fîrûz Şâh'ın, harp meydanındaki kudretinin tezahürünü dile getirdiği beyitlerinde, çarpıcı savaş sahneleri çizmekte ve savaş atmosferinin bir ülkeyi veya beldeyi kuşattığında nasıl dehşet verici sonuçlarının olabileceğini veciz bir şekilde ifade etmektedir. Enverî, methettiği şahsın savaşının titreyişinin ateşi, düşmanı kuşatmıştır. Onun üzerindeki güçlü bağı (etkiyi), Hz. İsa bile kıvıldatamaz.

Ân-râ ki teb -lerze-i harb-i tu be-gîred

Îsâ ne tünd ber ten-i o târ-ı tevân râ⁵⁷ (E.k.5-31)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh, mızrağı, vurduğu her yerden su çıkartan, Kızıl denizi ikiye ayırıp yol açan Hz. Musa'nın asası gibidir.

Zân eserhâ kez sinânet yâd dâred rûzgâr

Yek nişân-ı mu'ciz ez Mûsî-i 'îmrân yâfte⁵⁸ (E.k.170-17)

Savaş meydanında ordan oraya koşarak toynaklarından, mücevher parıltısı gibi kıvılcımlar çıkaran Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın atı, İskender'in atından daha hızlı gitmektedir.

Esb-i Sikender nebûd rahşes çendânk reft

Der zulumât-ı mesâf gevher-i ahmer şikest⁵⁹ (E.k.37-21)

Enverî, Şehzâde 'îmâduddîn'i överken onun, harp meydanında hızlı giden atıyla, Düldül'ün üzerindeki Ali'yi anımsattığını ifade ediyor.

Ân ko çu be harb taht bîned

Ber-düldül-i tünd Murtazâ-râ⁶⁰ (E.k.2-18)

Efendisi, Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'a dua ederken; "muharebe alanında, erkek aslan gibi olan, 'Aliyy-i Murtaza'nın elindeki Zülfikâr hürmetine" diye niyaz ediyor.

Be-kef ü Zü'l-fikâr-i Murtazavî

Ki be-harb enderûn çü şîr-i nerest⁶¹ (E.k.26-31)

Sencer'in elinde bulunan basit bir hançer, 'Aliyy-i Murtaza'nın elindeki Zülfikâr gibidir.

⁵⁶. Muharebe gününde, Rüstem'in destanını yazandır. Düşmanın karşısında; Haydar-ı Kerrâr olan, Ali gibi savaşır.

⁵⁷. Senin cenginin harareti onu (dünyayı) kuşattığında onun üzerindeki güçlü bağı İsa bile kıvıldatamadı.

⁵⁸. Zaman, senin mızrağından hatırladığı eserlerde; İmrân oğlu Musa'nın mucizelerinden bir nişan bulmuş.

⁵⁹. İskender'in atı bile böyle gitmiyordu. Savaş meydanının karanlıklarında, kırmızı mücevherler kırdı (hızlı koştuğundan, ayağından kıvılcımlar saçılıyordu).

⁶⁰. O, sanki harp esnasında hızlı atı düldülün üzerinde dörtümla giden Murtaza gibidir.

⁶¹. Harbin içinde erkek aslan gibi olan, 'Aliyy-i Murtaza'nın elindeki Zülfikâr hürmetine...

Der-dest-i tu gûyî ki hancer-i tu

Der-dest-i 'Alî Zü'l-fikâr bâşed⁶² (E.k.58-31)

'İmâduddîn Fîrûzşâh'ın kılıcını, Hz. Ali'nin Zülfikâr'ına benzetiyor.

Güft nusret nî merâ bâzû-yı şah mîpervered

Lâ-cerem her Zü'l-fikârî-râ be-bâyed Hayderî⁶³ (E.k.185-45)

Enverî, ismini zikretmediği emirlerden birine yazdığı kasidesinde onun ok ve yayının, İran'ın uzak mesafelere ok atabilmesiyle meşhur, mitoloji kahramanı Areş'i bile korkuttuğunu ifade ediyor.

Âreş eger be-dîdî tîr ü kemânet-râ

Ne şinâhtî zi-bîm-i tu tirkeş zi-dûkdân⁶⁴ (E.k.141-32)

II. b. Savaş Öncesi Tarafların Durumu:

Savaş başlamadan önce taraflar birbiriyle ilgili istihbarat çalışmaları yaparlar. Tuzağa düşüp mağlup olmamak için, karşı karşıya gelecekleri düşmanla ilgili her şeyi bilmek isterler. Savaşın başlamasından çok daha önce karşılıklı casuslar gönderilir ve düşmanın zayıf ve güçlü tarafları öğrenilir. Tüm bu araştırmalar neticesinde her iki taraf ta kendine göre bir durum değerlendirmesi yapar. Zayıf olan tarafın lideri, güçlü düşmanının ona karşı yaptığı hazırlıklar karşısında bazen tedirginlik hisseder, bazen de aşırı korkuya kapılır. Hatta kaygıları sonucu uykuları bile kaçabilir. Enverî, Fîrûzşâh'ın savaş hazırlıklarını işiten düşmanlarının gözünü uyku tutmadığını, fakat onların talihlerinin uykuda olduğunu ifade ediyor.

Zi-bîm-i tîğ-i tu cüz baht-ı düşmen-i tu kesî

Der-ân diyâr şebî tâ-be-rûz ne-gunûde⁶⁵ (E.k.175-12)

İsmi zikretmediği emirlerden birini ele alıp övdüğü kasidesinde, tecrübeli yiğitlerin intikam günü için savaş hazırlığı yapmakta olduklarını anlatıyor.

Sâzend kâr-ı ceng şücâ'ân-ı ceng-cû

Eq-behr-i rûz-i kîne dilîrân-ı kâr-dân⁶⁶ (E.k.141-29)

Sultan Sencer, düşmanları ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir zaman vakar ve metanetini kaybetmez.

⁶². Hançerin senin elinde, Ali'nin elindeki Zülfikâr gibi olur.

⁶³. Zafer şöyle dedi: "Şah'ın kolunun kuvvetinin olduğu yerde, benim yardıma ihtiyacım yoktur. Kuşkusuz her Zülfikâr'a bir Haydâr gerekir".

⁶⁴. Areş, senin ok ve yayını görmüş olsaydı korkundan, ok sadağını çıkıktan ayırt edemezdi (çıkığin dönüşü gibi hızlı ok attığını görürdü).

⁶⁵. Senin kılıcının korkusundan, o diyarda, düşmanının bahtından başka hiç kimse geceden sabaha kadar uyumamıştır.

⁶⁶. Cesur savaşçılar, intikam günü için, tecrübeli yiğitler olarak savaş hazırlığı yaparlar.

Der hâl bero rûknhâ becenbed

Ger çün ki Kâfeş vakâr bâşed⁶⁷ (E.k.58-56)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın askerlerinin sayısını ancak kader yazabilir. Sema, onu kaydetmekte zorlanır.

Tâ 'aded-i leşkereş der kalem âred kazâ

Ez varak-ı âsmân kâğıd u defter şikest⁶⁸ (E.k.37-11)

Felek, Emîr Nasîrüddîn Tâcu'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'in muharebe ettiği savaş alanını tasavvur ettiğinde oranın, su verilmiş kılıçlarla kuşatılmış olduğunu görür.

Rezm-i û-râ felek tasavvur kerd

Sâheteş tîğ-i âbdâr girift⁶⁹ (E.k.38-8)

Sultan Sencer'in elif gibi olan kılıcı karşısında düşmanın, lam gibi olduğunu ifade ederek onun (düşmanın), aslında imha edilerek yok edildiğini ifade ediyor ("elif", hem doğruluğu hem de Allah'ı temsil ederken, "lam" ise hem inkârı ve küfrü hem de yokluğu temsil eder).

Harf-i tîğ-i tu elif-vâr kocâ kerd kıyâm

Ki ne der 'arsa-i elif huftegiy-i lâm girift⁷⁰ (E.k.39-16)

Enverî, Vezîr 'Alâuddîn Bubuye'nin, Türk'ün en güzel al atı aşkarın üzerinde, cesur bir savaşçı olarak muharebeye hazır olduğunu anlatıyor.

Ve zîn ber bûd dîvânî vü der vey

Dilâver kahramânî Türk-i aşkar⁷¹ (E.k.88-17)

Ebu'l-Hasan Mecdüddîn 'Alî 'îmrânî'nin düşmanı, korkudan yatağa düşmüştür. Ona ilaç vermeye talip olan ise ancak ölümdür.

Merg ez-berây-ı dâden-i dârû tabîb şüd

Bîmâr-i heybet-i tu çü ber-bister üftâd⁷² (E.k.52-17)

Enverî, bir ülkeye veya beldeye, hilafetin yücelik eserinin ulaşmasını; o yüceliğin dumanını, Fîrûzşâh'ın kılıcının yakmasına bağlıyor.

⁶⁷. Şu anda onun üzerine yürüyen komutanlar, Kafdağı gibi olsalar o, vakarını kaybetmez.

⁶⁸. Onun askerinin sayısını yazmak için kader, kalemi eline alır. Sema, varakından olan kâğıt ve defteri parçalar (semanın evrakı (kâğıdı), onun sayısını yazmaya yetmedi.

⁶⁹. Felek onun savaşını tasavvur etti (hayal etti). Onun (feleğin) yörüngesini, su verilmiş kılıçlar kuşattı.

⁷⁰. Elif gibi olan senin kılıcının harfi (keskin ağzı), ne zaman kıyam etse elifin arsasındaki uyuyamayan düşman (elifle başlayan alfabelerdeki tüm düşmanlar), lam olur (dimdik duran düşman, yok olur).

⁷¹. Bu sinede (veya bu ülkede), bir divan (Sultan'ın mahrem alanı) var ve onda; kırmızı atın (Türk'ün en güzel atı olan aşkarın) üzerinde bulunan cesur bir kahraman var.

⁷². Ölüm, ilaç vermek için tabip oldu. Senin heybetinin hastası ise korkudan yatağa düştü.

Eser zi-dûd-i hilâfet be-revzenî ne-resîd

Ki 'aks-i tîğ-i tu âteş ne-zed der-ân dûde⁷³ (E.k.175-13)

Nâsıruddîn Tâhir'in keskin kılıcı, parlaklığıyla muharebe meydanını pastan koruyarak pırıl pırıl yapmıştır.

Tîğ-i terkân rezmgâh-ı turâ

Âsmân kerde eymen ez-zengâr⁷⁴ (E.k.75-11)

II. c. Bayrakların Savaş Alanını Süslemesi:

Birbirleriyle karşı karşıya gelen savaşçılar, muharebe alanına gelirken hem devletlerini ve topluluklarını temsil eden rengârenk bayrakları, hem de birliklerini temsil eden sancak ve flamalarıyla savaş alanına gelirler. Enverî, muharebede ve liderlikteki emsalsiz kabiliyetini övdüğü kasidesinde, Sultan Sencer'i bayrağında yer alan aslana; hezimete uğrattığı düşmanını ise sazlık aslanına benzetiyor. Sultan Sencer'in bayrağındaki aslanının ne kadar kudrete sahip bulunduğunu, onun muharebe safında hezimete uğrayan sazlık aslanın bilebileceğini söylüyor. Enverî, muharebe alanına gelen savaşçıların bayraklarını, birbiriyle karşılaştırarak savaş tasvirine başlıyor. O derece mübalağalı tasvir yapıyor ki Sencer'in savaş alanında basit bir manevrası ile meydana getirdiği toz zerresinin, etrafında bulunan öfkeli düşman askerlerini fırtına gibi savurduğunu, hatta onun bayrağında yer alan aslan resmini bile bayrağın üzerinden sildiğini ifade ediyor.

Ber semt-i gubârî ki zı cevelân-i tu hîzed

Çün bâd hord şîr-i 'alem şîr-i jiyân râ⁷⁵ (E.k.5-49)

Hâce Nâsuriddîn Tâhir'i kendi iddiasına şahit tutarak Sultan'ın gücünü ve kudretini övüyor. Onun bayrağındaki aslan resminin, hem feleğin aslanını hem de sazlığın aslanını mağlup ettiğini belirtiyor. Enverî burada güç ve kuvveti temsil eden ne varsa Sultan'ın uhdesinde bulunduğunu, karşısında kim olursa olsun, ona galip geldiğini vurguluyor. Ona göre canlılar aleminde gücü ve kuvveti sazlığın aslanı temsil eder. Fakat maddi ve fiziksel kuvvet ve kudretin üzerinde bir kudret daha mülâhaza edilir, o da felektir. Feleğin aslanı sonunda her şeyin sonunu getiren mevhum bir güçtür. Enveri Sultan'ın bayrağındaki aslanın, hem feleğin aslanını, hem de gerçek aslan olan sazlığın aslanını mağlup ettiğini ifade ederken mübalağa ve teşhis sanatını kullanarak Sultan'ın kuvvet ve kudretini ortaya koyma hususunda çarpıcı bir tablo çiziyor. Bize göre Enverî, şunu söylemek istiyor: Sultan, karşısına çıkacak tüm orduları mağlup edebilme kuvvetine sahip olduğu gibi, feleğin, aleyhinde ortaya koyabileceği, kötü talihin de üstesinden gelme kudretine sahiptir.

⁷³. Senin kılıcının parıltısının, ocağını yakmadığı haneye, hilafetin yücelik ve haşmetinin eseri ulaşmaz.

⁷⁴. Keskin kılıç (kraliçe kılıcı), senin savaş meydanını pastan (oksitten) koruyarak gökyüzü gibi pırıl pırıl yapmıştır.

⁷⁵. Senin savaş meydanındaki hareketinden yükselen bir toz zerresi, kendi civarında bulunan öfkenin aslanını ve hatta bayrağın üzerindeki aslanı bile rüzgâr gibi silip süpürdü.

Ver ne tu dâni ki şîr-i râyet-i kahreş

Mosle koned şîr-i çerh u şîr-i 'arîn râ⁷⁶ (E.k.6-23)

Enverî Sultan Sencer'in bayrağındaki aslanın, aslında Sultan'ı ve kudretini gösterdiğini, muharebe safında bu üstün kudrete başkaldırmış olan düşman ve askerlerinin de mecazen, sazlığın veya ormanın aslanı olduğunu söylüyor. Ayrıca bu düşmanın, Sultan'ın gücünü çok iyi bildiğini de belirtiyor. Burada dikkat çeken bir husus da şudur: Enverî, Sultan'ın düşmanlarını küçümsemiyor. Ona göre Sultan'ın düşmanı aslandır yahut bütün oyunları tertip eden felektir. Enverî bununla şunu ima etmek istiyor olabilir. Sultan Sencer üstün sıfatlara sahip bir hükümdardır dolayısıyla onun muhalifleri de kendi seviyesine uygun varlıklar ve şahıslar olmalıdır.

Tâ çe kadar kudretî ki şîr-i 'alem râ

Der saf-ı rezm-i tu muste şîr-i 'arîn est⁷⁷ (E.k.35-32)

Enverî, muharebe alanında Sultan Sencer'in bayrağının dalgalanışını fırtınaya benzetiyor. Çünkü o bayrağı elinde tutan askerler, muharebe alanında savaşırken ve bir mevziden başka bir mevziye intikal ederken fırtına gibi esmekte ve önlerine çıkan düşmanı silip süpürmektedirler. Askerin muharebedeki manevralarına uygun olarak bayrak ta gökyüzünde kıvrılmakta, dönmekte ve dalgalanarak onların hücumuyla birlikte hareket etmektedir. Enverî, askerin savaş alanındaki hareketlerini ve muharebe tekniklerini bayrağın hareketiyle tasvir ediyor. Ayrıca ok atışını, yağmurdan ziyade buhara teşbih ediyor. O kadar hızlı ok atıldığını belirtiyor ki buharın, madde olarak görüldüğü halde atılan okların görünemediğini söylüyor. Savaşan tarafların birbirlerine karşı fırtına gibi eserek taarruz ettiklerini, bazen kaçarak sahte ricat denilen geriye dönüş hareketiyle tekrar taarruz ettiklerini, ok yağmuruyla meydanın cehenneme dönüştüğünü ifade ediyor.

Nekbây-i 'alem der sipihîr pîçed

Bârân-i kemân bî buhâr bâşed⁷⁸ (E.k.58-25)

Sultan Sencer'in bayrağının üzerinde aslan ve ejderha bulunduğu halde sancağının üzerinde ayetler yazılıdır. Ayette; Hz. Peygamber'in, Allah'ın yardımıyla yakın bir tarihte fetihle müjdelendiği ifade edilir⁷⁹. Sancağın hareketiyle nice fitnenin savaş meydanında kaldığını belirten Enverî; aslında Sultan Sencer'in İslam sancağını taşıdığını, düşmanlarının ise İslam'ın içinde zuhur etmiş olan fitneyi temsil ettiklerini, Sultan'ın kazandığı zaferin kendi zaferi olmaktan ziyade İslam'ın zafer olduğunu ifade ederek düşmanlarının cesetlerinin savaş meydanında kalmasıyla, aslında fitnenin savaş meydanında kaldığını söylüyor.

⁷⁶. Sen onun kahir bayrağındaki aslanının, feleğin ve sazlığın aslanını parçaladığını biliyorsun.

⁷⁷. *Nasıl bir kudrete sahip ki senin savaşının cephesinde sazlık arslanı, bayrağındaki aslan için bir lokmadır.*

⁷⁸. Bayrağın fırtına gibi esen rüzgârı, gökyüzünde kıvrılır (geri döner). Ok yağmuru, buharsız olur (o kadar hızlı bir şekilde yağar ki buhar, görüldüğü halde oklar görünmez).

⁷⁹. *تَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ*. Allah'tan 'yardım ve zafer (Nusret erişecek)' ve yakın bir fetih (mutlaka gelecektir (Saf/30).

Çün râyet-i mansûr-i tu be cünbed

Bes fitne ki der kâr-zâr bâşed⁸⁰ (E.k.58-26)

Enverî mübalağa sanatını kullanarak Sultan Sencer'in, bayrağındaki iplik sayısı kadar zafer kazandığını ifade ediyor. Ayrıca istifham sanatıyla soru sorarak Sultan'ın savaş meydanlarında taşıdığı bayrağın, ipliğine kadar hakkını verdiğini belirtiyor.

Cüz ra'yet-i tu kisvetî ki dâred

Bes fitne ki der kâr-zâr bâşed⁸¹ (E.k.58-26)

Enverî mübalağa sanatını kullanarak Sultan Sencer'in, bayrağındaki iplik sayısı kadar zafer kazandığını ifade ediyor. Ayrıca istifham sanatıyla soru sorarak Sultan'ın savaş meydanlarında taşıdığı bayrağın, ipliğine kadar hakkını verdiğini belirtiyor.

Cüz ra'yet-i tu kisvetî ki dâred

Keş feth ü zafer pûd u târ bâşed⁸² (E.k.58-35)

Rûzgârın mutedil (Sultan'ın lehinde) esmesini, onun bayrağındaki ejderhanın canı ile ilişkilendiriyor.

Der ten-i ejdehây-i râyethât

Bâd râ i'tidâl-i cân bâşed⁸³ (E.k.59-25)

Emîr İsfah-Salâr Nusretüddîn Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'i övdüğü kasidesinde Enverî, aynı benzetmeyi yaparak gerçek gücü temsil eden orman aslanının kalbinin, onun bayrağındaki aslanın korkusundan damla damla eridiğini söylüyor.

Bâşed zı bîm-i şîr-i 'alem şîr-i bîşe râ

Dil katre katre geşte der aktâr-ı rûzgâr⁸⁴ (E.k.72-23)

Sultan Sencer'in bayrağındaki aslan, savaş günü göklere öyle yükselmiştir ki ona semadaki aslan burcu bile ulaşamaz.

Dû geşte hâne-i hûşîd key be rûz-i mesâf

Çu şîr-i râyet-i tu ser ber âsmân sûde⁸⁵ (E.k.175-9)

Enverî, ismini zikretmediği vezir hakkındaki manzumesinde, onun askerlerin hücumu ile ellerindeki bayrakların hareketinin birbiriyle uyum içinde bulunduğunu vurguluyor. Ellerindeki bayraklarla ve keskin kılıçlarla düşman üzerine hücum eden askerler, düşmanı kırarak onların mevzilerini, hızlı bir şekilde ele geçince bayrakların

⁸⁰. İlahi yardıma mazhar olan, muzaffer sancağın hareket edince nice fitne savaş meydanında kalır.

⁸¹. İlahi yardıma mazhar olan, muzaffer sancağın hareket edince nice fitne savaş meydanında kalır.

⁸². Senin bayrağından başka kimin bayrağı, sahip olduğu her bir ipliği ve örgüyü, fetih ve zafere çevirir?

⁸³. Senin bayraklarının üzerinde bulunan ejderhanın bedenindeki can, rûzgârın mutedil esmesini sağlar.

⁸⁴. Bu devrin ülkelerinde, ormanın aslanının kalbi, senin bayrağın üzerindeki aslanın korkusundan, damla damla eridi.

⁸⁵. Savaş günü, senin bayrağındaki aslanın başı göklere ulaştınca Aslan burcu ikiye bölündü.

üzerindeki aslanın, sanki başka bir aslana saldırması ve onu parçalaması gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Enverî, aslan şeklindeki bayrakların (sipahilerin), düşman mevzilerinin derinliklerine hızlı dalışıyla ve orayı zaptederek can pazarına dönüştürmesiyle, aslında muharebenin nedenli çetin ve dehşetengiz bir görüntü arzemiş olduğunu çarpısı tasvirlerle ortaya koyuyor.

Rûzî ki devân ber eser-i âteş-i şemşîr

Çün bâd hord şîr-i 'alem, şîr-i ecem râ⁸⁶ (E.k.3-21)

Nizâmuddîn Muhammed'î anlattığı kasidesinde Enverî, savaş meydanını dolduran kanla, bayrağın üzerindeki aslanı birbirine karşı konumlandırmaktadır. Bu konumlandırmaya göre bayrağın aslanı, ağzını açmış olduğu halde parçalayarak öldürdüğü aslanın bulunduğu kanlı meydana bakmaktadır.

Der ber-i şîr-i felek şîr-i 'alem

Ez pey-i hûn-i 'adüv be-guşâde kâm⁸⁷ (E.k.122-17)

Nizâmuddîn Muhammed'in bayrağıyla fetih, birbiriyle uyum içinde hareket eden ve birbirinin lazımı olan unsurlar olarak vasıflandırıyor.

Râyetet bâ feth çün hem-ber şevd

Kes ne-dâned în kudâmet ân kudâm⁸⁸ (E.k.122-20)

Bayrağın müjdeleyicisi (fethedilen yerlerde bayrağın dalgaladığını gören ve tekbir getiren görevli) Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın bayrağının, Aslan burcunun bulunduğu mevkiye asıldığını ilan etmektedir.

Kerd be-şîr-i 'alem hâne-i hurşîd du

Gerçi be timsâl-i çetr kadr-i du peyker şikest⁸⁹ (E.k.37-14)

II.ç. Birliklerin Muharebe Meydanına İntikali ve Manevralarla Toz Bulutu Oluşturmaları:

Enverî'nin, savaşla ilgili manzumelerinde en fazla kullandığı kavramlardan biri de "toz"dur. Bu kavram, hem övülen şahsın askerlerinin çokluğunu hem de manevralarının süratini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Savaş esnasında süvarilerin ani ve hızlı manevra ve taarruzlarla ortaya çıkardıkları toz, düşmanın kuvve-i mâneviyesini olumsuz etkilemekte ve cesaretini kırmaktadır. Aşağıdaki beyitte Enverî, 'îmâduddîn'nin askerlerinin düşmana aman vermemek için ne derece hızlı, cesur ve saldırgan olduklarını anlatırken onların çıkardığı tozu gözdeki sürmeyle karşılaştırmaktadır. Nitekim sevgilinin gözüne çektiği sürme, aşığı katletmeye niyet

⁸⁶. Yiğitlerin akın ettikleri gün, onların kılıçlarının kıvılcımları öyle bir manzara ortaya koydu ki sanki bayrağın aslanı hududun aslanını yiyip bitirerek rüzgâr gibi sildi, süpürdü.

⁸⁷. Feleğin aslanı (aslan burcu) karşısında, bayrağın aslanı, düşmanın akan kanının ardından ağzını açmıştır.

⁸⁸. Bayrağın, fetihle yan yana durduğunda kimse bunları birbirinden seçemez.

⁸⁹. Bayrağın müjdeleyicisi, güneşin evini (Aslan burcunu) ikiye böldü (iki ev şekline çevirdi). Kendi bayrağını, üzerine aslan resmi çizilmiş olan bayrağı semaya astı. Güneş için, başka bir ev yaptı. Bundan sonra Aslan burcu yerine methedilen bayrağın aslanını yerleştirdi.

ettiğinin nişanesidir. Enverî'ye göre Şehzade'İmâduddîn'nin askerlerinin, savaş esnasında çıkardığı toz bulutu, göze çekilen sürmenin ifade ettiği manadan daha korkuncunu, düşman askerleri için ölümün kesin olduğunu anlatmaktadır.

Gird-i sipeheş be-hükm red kerd

Ez-hücre-i dîde tûtiyâ-râ⁹⁰ (E.k.2-19)

Enverî, Sultan Sencer'in süvarilerinin hareketi esnasında ortaya çıkardıkları tozu, yüksekliği ve yüceliği temsil eden, Cevza yıldızının yanağında kâkül olarak tasvir ediyor.

Girdî ki ber-engîht mevkib-i û

Ber-'âriz-i cevzâ 'izâr bâşed⁹¹ (E.k.58-10)

Muharebe alanındaki kargaşa ve mücadelenin tesiriyle toprağın toza dönüştüğünü ve bu tozun, feleğin çölünü doldurduğunu söylüyor. Feleğin çölü, mevhum bir çöl kavramıdır. Enverî, savaş alanında Sultan Sencer'in askerlerinin ve düşmanlarının, birbirleriyle mücadelesi neticesinde meydana getirdikleri tozun o derece muazzam olduğunu ifade ediyor ki günün birinde feleğin çölü, bu tozla doluyor.

Rûzî ki zi-âsîb-i saff-i heycâ

Sahrâ-yı felek pür-gubâr bâşed⁹² (E.k.58-22)

Melik-i 'Âdil Yusuf'un sipahilerinin ortaya çıkardığı toz, feleğin yörüngesini kuşatmış; dünyanın, fiziksel ve manyetik alan itibarıyla kendini dengelediği ve kazıklar (Kur'an'da evtâd) olarak tarif edilen unsurlar ise Melik-i 'Âdil Yusuf'un çadırının halatları olmuştur.

Ber-etrâf-i gerdûn gubâr-i sipâhet

Der-evtâd-i⁹³ 'âlem tınâb-ı hıyâmet⁹⁴ (E.k.40-7)

'Alâ'uddîn'in ordusunun çıkarttığı toz, zaferin dimağında, Hz. Meryem'in kolundaki kan gibidir (Hz. İsa'nın Diriltici nefesi gibidir).

Gerd-i ceş-i tu der-dimâğ-ı zafer

Çün dem-i âstîn-i Meryem bâd⁹⁵ (E.k.45-11)

'Alâuddîn'in doru atının toynağından çıkan toz, düşmanın gözünü perdelemektedir.

⁹⁰. Askerinin ortaya çıkardığı toz, gözün üzerindeki sürmenin hükmünü iptal etti (askerinin meydana getirdiği toz bulutu o kadar heybetlidir ki, gözün üstündeki sürmenin aşığı öldürme kastinden ve tehdidinden daha etkilidir).

⁹¹. Onun atlı birliklerinin kaldırdığı toz; Cevza yıldızının (İkizler burcunun) yanağının üzerinde kâkül olur.

⁹². Feleğin çölü, günün birinde muharebe safının meşakkatinden tozla dolar.

⁹³. Nebe suresi/7

⁹⁴. Feleğin etrafında dönen, sipahilerinin tozudur. Dünyadaki çiviler (kazıklar) çadırının halatıdır.

⁹⁵. Senin ordunun tozu, zaferin dimağında (aklında), Meryem'in elbisesinin kolundaki kan gibi (Hz. İsa'nın diriltici nefesi gibi) olsun!

Gerd-i sümm-i semend-i tu mâdâm

Der du çeşm-i 'aduvvet tev'em bâd⁹⁶ (E.k.45-29)

Nâsıruddîn Tâhir'in muhafız alayının hücumu neticesinde ortaya çıkan toz, dünyadaki tüm varlıkları barındırabilecek büyüklükte bir ev gibidir.

Ez terâküm-i gubâr-ı mevkib-i tu

Hısn-i sükkân rub'-i meskûn bâd⁹⁷ (E.k.48-7)

Emîr Ziyâuddîn Ahmed 'Asemî'nin askerlerinin çıkarttığı toz, yeryüzünden, feleğe kadar yükselmektedir.

Ğubâr-ı mevkib-i meymûnet ez basît-i zemîn

Sûy-i muhît-i felek çün 'enân be pîçâned⁹⁸ (E.k.62-20)

Ebu'l-Muzaffer 'Îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın askerlerinin çokardığı toz, güneş ışığını engellemekte, kılıçlarının parlaklığı ise gece yıldızların ışığını kırmaktadır.

Gerd-i sipâheş be rûz şu'le-i hurşîd kuşt

'Âks-i sinâneş be şeb lem'a der ehter şikest⁹⁹ (E.k.37-12)

'Îmâduddîn Fîrûz Şâh'ın suvarisinin gölgesi, savaş günü sahibini, sesine ve çıkardığı toza göre takip etmektedir.

Rûz-i heycâ kez hurûş u gird-i ceşet sâye râ

Tâ suvâr-i hîş râ yâbed be-bâyed rehberî¹⁰⁰ (E.k.185-34)

Enverî, geceyi perdeye benzetiyor ve askerlerin gece yürüyüşünde çıkardıkları tozla, keskin kılıçlarının görünmesini, o perdede, ateş gibi parlamaları şeklinde vafediyor.

Ez pes-i gird-i sipah berk-i sinân-ı âb-dâr

Hemçönân bâşed ki ender perde-i şeb ehgerî¹⁰¹ (E.k.185-35)

Enverî, savaş alanında tozdan kirlenen hançerin yıkanması için yağmurun yağmasını; feleğin, fıskıran ibriğin borusunu açması şeklinde tarif ediyor.

⁹⁶. Senin doru atının toynağından çıkan toz, daima düşmanın iki gözüyle ikiz olsun (daima onlarla beraber olsun)!

⁹⁷. Senin muhafız alayının hücumunun meydana getirdiği tozun birikiminden (terakümünden), dünyada ikamet edenlere öyle bir hisar ve barınanlar için öyle bir ev teşekkül etsin ki sanki tüm dünyayı kuşatırcasına!

⁹⁸. Senin mübarek maiyetinin (askerlerinin) çıkardığı toz; yönünü (dizginini), yeryüzünün sahasından, feleğin bulunduğu cihete çevirince...

⁹⁹. Askerinin tozu, gündüz vakti, güneşin ışığını keser. Kılıcının parlaklığı (pertevi), gece vakti yıldızların ışığını kırar.

¹⁰⁰. Savaş gününde, askerinin sesinden ve tozundan; gölge, kendine ait olan süvarisini bulmak için, kılavuz arar (savaşın dehşetinden, her şey birbirine karışır).

¹⁰¹. Sipahilerin arkalarından çıkardığı tozdan; keskin (çifte su verilmiş) kılıçların parıltısı, gecenin perdesinde bir ateş gibi görünmektedir.

Âsmân ibrik-i şiryân râ guşâyed nây-je

Tâ be-şüyed rûzgâr ez gird-i heycâ hancerî¹⁰² (E.k.185-36)

II. d. Savaşın Habercisi Olan Davul Sesleri:

Enverî, genel anlamıyla savaş kavramını ele aldığı beyitlerinde ise yukarıdaki manzumeler gibi, etkileyici tasvirler yapar. Savaşın tarafların askerlerini teşci etmek ve düşmanların kalbine korku salmak için davullarla, zurnalarla, nakkare ve boru sesleriyle savaş alanını şenlendirdiklerini veciz ifadelerle anlatıyor. Mecdüddîn Ebu'l-Hasan'la ilgili kaleme aldığı manzumesinde Enverî, davulun (kösün sesini) sesini gök gürültüsüne benzetiyor; bayrağın süvarilerin elinde dalgalanışını ise şimşeğe teşbih ediyor.

Kös-i ra'd u râyet-i berkeş heme beguzâstem

Yek su'âlem râ cevâbî deh ne ceng ü ne 'itâb¹⁰³ (E.k.12-30)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın davulun değişik makamlarla çalınan ve harp meydanını titreten sesi, ağlamakta olan düşmanın, korkudan sesinin düğümlenmesine sebep olmaktadır.

Kos-i tu der harb-gâh-ı zahme be âheng burd

Giry-e hasm ez nehîb der fem-i hancer şikest¹⁰⁴ (E.k.37-30)

Melikü'l-Ümerâ Tuğrul Tegîn'i övdüğü kasidesinde Enverî, onun kösünün çalınışını fetih tekbirine benzeterek düşmanın hayır ve selamet namazının selamını verdiğini ifade ediyor. Düşmanın hayır ve selamet namazının selamını vermesi ise onun her bakımdan mağlup olup, imha edildiğini göstermektedir.

Kûşeş be harb-gâh çu tekbîr-i feth goft

Hasmeş nemâz-ı hayr u selâmet selâm dâd¹⁰⁵ (E.k.53-6)

Fîrûzşâh-ı 'Âdil'in askerlerinin yer aldığı savaş meydanında, mehterin mızrabının sesi duyulmadan, sadarete fetih tekbiri işilmeye başlar.

Henûz mutrib-i rezmet ne-bûde zehme be-gûş

Ki gûş-i melik-i tu tekbîr-i feth be-şinevede¹⁰⁶ (E.k.175-10)

¹⁰². Gökyüzü; feleğin, bir hançeri savaş tozundan yıkaması için fıskıran ibriğin borusunu açar (yağmur yağdırır).

¹⁰³. Gök gürültüsü gibi davul ve şimşek gibi bayrağı beraber koydum. Ne savaş var, ne de azarlama, bir sualime cevap ver!

¹⁰⁴. Davulun, harp meydanında çeşitli makamlarda çalmaya başlayınca. Korkudan hasmının ağlaması, gırtlığında engellendi (hançeresinde düğümlendi).

¹⁰⁵. Onun kösü (davulu), savaş meydanında sanki fetih tekbirini söyledi. Onun hasmı, hayır ve selamet namazının selamını verdi (hayır ve selamet namazını bitirdi. Teslim oldu).

¹⁰⁶. Senin savaşının çalgıcısı, mızrabı kulağa götürür götürmez, sadaretinin (padişahlığının) kulağı, fetih tekbirini duymuştur.

Enverî adını zikretmediği bir vezir hakkında söylediği manzumesinde düşmanın, mağlup olacağı manzara karşısında çaresizliğini dile getiriyor. Bu manzara, ise cesur yiğitlerin, muharebe meydanını titreten, korkunç naralar atarak meydana çıkmasıdır.

Der na'ra honâk âred ve der cilve teşennüc

Girbâs-i tu yârî ne dehed kûs u 'alem râ¹⁰⁷ (E.k.3-22)

Enverî, Melik Yusuf'un kapısında Kısra'nın davulunun çalınmasını istiyor. Bunu da istiğna ile yükselen onun bayrağıyla ilişkilendiriyor

Bezen ber der-i husrevî kus-i Kesrâ

Ki zed bî niyâzî 'alem gird-i bâmet¹⁰⁸ (E.k.40-8)

Nizâmuddîn Muhammed'le ilgili kasidesinde Enverî, savaş alanını davul sesleri ve at kişnemelerinin inlettiği, dehşetli atmosferde, insanın beyninin sulandığını söylüyor.

Rûz-i heycâ kez hurûş-i kôs ü esb

Âb gerded mağz-ı gerdân der 'izâm¹⁰⁹ (E.k.122-12)

Enverî, savaş meydanını inleyen davulu gök gürültüsüne benzetiyor, sipahilerin birbirine kılıç çalısını şimşeğe benzetiyor, tarafların karşılıklı attıkları okları yağmura benzetiyor, muhripleri ise buluta benzetiyor.

Kôs hemçün ra'd u şemşîr çu berk

Tîr çün bârân u gerd çün gemâm¹¹⁰ (E.k.122-15)

Sadr Tâcüddîn İbrâhîm'in davulunun sesi, semaya ulaşmış, buna mukabil düşmanının davulu ise kilim altında kalmıştır. Yani sesi çıkmamaktadır.

Kôs-i tu ber felek resîde vü bâz

Tabl-ı hasmet be-mânde zîr-i gilîm¹¹¹ (E.k.137-39)

II. e. Tarafların Birbirlerini Tartmaları ve Fiili Savaşın Başlaması:

Ebu'l-Hasan Mecdüddîn 'Alî 'İmrânî ile ilgili kasidesinde Enverî, savaş için karşılıklı gelecek tarafların önceden, dua edip kadere istinad ederek çeşitli hazırlıklar yaptıklarını, düşmanını mağlup etmek için öfkeyle bilendiklerini ifade ediyor. Savaş alanının öyle korkunç manzaralara şahit olabileceğini ima ediyor ki onun dehşetinden, feleğe ve yıldızlara zelzele korkusunun düştüğünü söylüyor.

¹⁰⁷. Nara atmada gırtlak paralanırken, yiğit meydana çıktığında savaş meydanı titrerken, düşmanın davulun sesini ve bayrağı yükseltmesinin artık bir faydası olmaz.

¹⁰⁸. Hükümdarın kapısında Kısra'nın davulunu çal. Çünkü senin bayrağın sabah vakti semada (sarayının etrafında ve üzerinde) istiğna ile parladi.

¹⁰⁹. Savaş günü, davul ve at sesinden, kemiklerin arasında dolaşan kanla birlikte kişinin beyni sulanır.

¹¹⁰. Davul, gökgürültüsü gibi kılıç, şimşek gibidir. Ok, yağmur gibi, savaşçı, bulut gibidir.

¹¹¹. Senin kôsünün sesi gökyüzüne ulaşmıştır. Aynı şekilde düşmanının davulu, kilim altında kalmıştır (sesi çıkmamaktadır).

Çün kîn-i o zı merkez-i 'ulvî sefer nümûd

Ez bîm-i lerze ber felek ü ehter üftâd¹¹² (E.k.52-11)

Ebu'l-Hasan Mevdüddîn 'Alî 'İmrânî'nin doğuya ve batıya karşı fetih hazırlıkları içerisinde bulunması ve hâkimiyet tesis etmesini; siyasetinin batıda yay gibi gerilmesi ve okunun, sıralanmış kalkanlar gibi doğuya düşmesi şeklinde açıklıyor.

Der bâhter siyâset-i o çün kemân keşîd

Tîreş siper siper şod u der hâver üftâd¹¹³ (E.k.52-12)

Muharebenin başlangıcında tarafların rakiplerini tespit etmeleriyle ilgili olarak; Ebu'l-Hasan Mevdüddîn 'Alî 'İmrânî'nin hançerini, ülke düşmanının canının yok olmasına sebep olacak bir ayna olarak tasavvur ediyor.

Ey sâhibî ki sûret-i cân-ı 'adûy-i mülk

Ez kahr-ı tu der âyîne-i hencer üftâd¹¹⁴ (E.k.52-13)

Süleymân Şâh Bin Muhammed'in mızrağının parıltısı, dünyanın enini ve boyunu, düşman için cehennem meydanına çevirmiştir.

Ey lem'a-i sinân-i tu der harb-gâh kerde

Ber hasm tûl u 'arz-ı cihân 'arsa-i cehennem¹¹⁵ (E.k.130-20)

Enverî, İsmi belli olmayan bir emirle ilgili yazdığı beytinde onun yayını germesini, öfkeli aslanın pusudan çıkmasına benzetiyor.

Gûyâ ki şirze şîr guşâyed hemî kemîn

Vektî ki der mesâf şahâ ber-keşî kemân¹¹⁶ (E.k.141-31)

'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ın askerlerinin, ne derece disiplinli olduklarını ortaya koymak için, muharebeye başlamadan önce Şah'ın, hareket komutu vermesini belediklerini söylüyor.

Der hîç rikâbî ne koned pây-i kes ârâm

Ân lahza ki destet hareket dâd 'inân râ¹¹⁷ (E.k.5-48)

Ebu'l-Hasan Mevdüddîn 'Alî 'İmrânî'nin muharebe alanından feleğin çemberine ateş düştüğünü ifade eden Enverî; muharebenin bilfiil başlamış olduğunu hatırlatıyor.

¹¹². Onun öfkesi, yüce merkezden (Tanrı katından) izin alarak sefer ortaya koydu. Feleğe ve yıldız zelzele korkusu düştü.

¹¹³. Batıda, onun siyaseti bir yay gibi gerildi. Oku, sıralı kalkanlar şeklinde doğuya düştü.

¹¹⁴. Ey efendim, mülkün düşmanının canının sureti, senin kahrından, hançerin aynasına düştü.

¹¹⁵. Ey savaş meydanında, mızrağının parıltısının, dünyanın enini ve boyunu, düşman için cehenneme çevirdiği kimse!

¹¹⁶. Ey şah, savaş anında kemanını gerdığın zaman, sanki öfkeli aslan pusudan çıkmaktadır.

¹¹⁷. Senin elinin, dizginlere hareket komutu veriş anına kadar, hiç kimsenin ayağı üzengiye basmaz.

Rûzî ki 'onf u heşm şod ez yâd-i çerh râ
Âteş zı kâr-zâr-i tu der çenber üftâd¹¹⁸ (E.k.52-16)

Enverî, Sultân Sencer'in savaştaki kahramanlığını; parlaklığıyla muharebe alanını yakıp kavuran kılıcıyla ifade ediyor. Sultan'ın hadiselerin perde arkasını okumada ve görmedeki basiretinin keskinliğini ise üzerindeki zırhın gözeneklerin çokluğuyla anlatıyor.

'Aks-i sinân der kefi-i tu mu'areke-sûz est
Çeşm-i zırh der ber-i tu hâdise-bîn est¹¹⁹ (E.k.35-33)

Sultan Sencer'in hasmının, karşıkarşıya bulunduğu manzara karşısında korktuğunu ve paniklediğini ifade ederek, harp meydanından kaçıp kaçmama hususunda tereddüt içerisinde bulunduğunu ima ediyor.

Lâzım ezîn est hasm-ı munhezimet râ
Ânki cebîneş kafâ kafâş cebîn est¹²⁰ (E.k.35-34)

Enverî, Sultan Sencer'in fiili olarak savaşımaya başladığını, cehennemini bir sürat ve kahredici bir öfke ile düşmana yüklediğini ve onu cezalandırdığını anlatıyor. Sultan Sencer'in bu kararlı halini, bütün kötülüklerin sebebi olan melun şeytanı cezalandırmadaki ilahi gazaba benzetiyor. Artık savaş bütün şiddetiyle ve acımasızlığıyla devam etmektedir.

Dûzeh-i kahr-ı tu der ukûbet-i hasmet
Âteş-i heşm-i Hüdâ vü dîv-i la'în est¹²¹ (E.k.35-35)

Sultan Sencer, savaş zamanı, şimşegi utandıracak derecede hızlı, keskin ve parlak kılıcıyla muazzam bir kahramandır. Yiyip içmede ve izzet ikramda da aynı derecede yeteneğe sahip bir zattir.

Berk der hâre nihân geşt cüz ân çâre nedîd
Çün be kefi-tîğ-i zer-endûd u leb-i câm girift¹²² (E.k.39-10)

Enveri, Sultan Sencer'in muharebedeki kahramanlığını her vesileyle nazara veriyor ve cehennemin, helak edici ateşini onun kılıcından aldığını söylüyor. Yukarıdaki beyitte

¹¹⁸. Bir gün feleğin yâdıyla öfkelenip şiddet gösterince, feleğin çemberine, senin muharebe alanından ateş düştü.

¹¹⁹. Elindeki kılıcın parlaklığı, muharebeyi yakıp kavurmaktadır (isyankâr fitneyi ortadan kaldırıyor). Üzerindeki zırhın gözü, o derece keskin ki gelecekteki hadiseleri görmektedir.

¹²⁰. Bundan dolayı, hezimete uğrayan hasmının, kafasının yerinde alını, alınının yerinde kafası bulunmaktadır (muharebe anındaki taarruzun o derece şiddetlidir ki düşmanın önü ve arkası belli olmamaktadır. Taarruz mu ediyor, firar mı ediyor belli değildir. Aslında düşman bunu bilemez. Çünkü şaşkındır).

¹²¹. Hasımını cezalandırmadaki cehennem gibi kahrın, Tanrı'nın lanet edilen devi (şeytanı), cezalandırması gibidir.

¹²². Elin biri, altın işlemeli kılıcı, diğeri, kadehi tutunca şimşek (kıvılcım) granitin içine saklanmaktan başka çare görmedi.

olduğu gibi eğlenceye düşkünlüğü de elindeki kadehin, cennette hayat bahsettiğine inanılan sürahinin kaynağı olduğunu iddia ederek gösteriyor.

Kûre-i dûzah-i merg âteş ez ân tîğ seted

Kûze-i cennet-i cân mâye ez ân câm girift¹²³ (E.k.39-11)

Savaşın bütün şiddetiyle başladığını ifade sadedinde Enverî; Ebu'l-Muzaffer Nâsiruddîn Tâhir Bin Muzaffer'in mızrağını, düşmana ecelden haber veren kaza mızrağının ucuna benzetiyor.

Nûk-i peykânâ çu peykân-ı kazâ

Ez ecel ârend hasmânâ peyâm¹²⁴ (E.k.122-14)

Enverî, savaş günü askerlerin demir ve çelikten mamûl, zırhlarını, silahlarını ve muharebe alanındaki süratli hareketlerini, çarpıcı tasvirlerle veciz bir şekilde anlatıyor. 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ı ve askerlerini rüzgâra binmiş aslanlar olarak, fırtına gibi eserek her tarafı yakıp kavuran ateş şeklinde tavsif ediyor.

Rûzî ki çu âteş heme der âhen ü polâd

Ber bâd nişînend hizebrân cevelân râ¹²⁵ (E.k.5-41)

'İmâduddîn Fîrûzşâh'ı övdüğü manzumesinde, artık muharebenin bütün hızıyla başladığını; dolu gibi ok yağmuru ve yıldırım gibi kılıçların fırtına gibi her tarafa estiğini ifade etmektedir.

Her kemân ebrî buved bârandê peykân jâle-vâr

Her sinân berkî şevved her bâr-gîr-i sarsarî¹²⁶ (E.k.185-37)

İmâduddîn Fîrûzşâh'ın dağ heybetli ve fırtına gidişli atının dizginini bırakmasıyla muharebenin başladığını ve düşmanın vücutlarından canlarına, iyi geceler feryadı yükselmesiyle de şiddetlendiğini ifade ediyor.

Çün be-cünbânî 'inân-i sarsar-i kûh peykeret

Bâng-ı şeb hoş bâd ber hîzed ez her peykerî¹²⁷ (E.k.185-38)

Enveri, Sultan Sencer'in savaşa niyet etmesini, muharebeyi başlatmasını ve çatışmayı başarılı bir şekilde yönetmesini; sonunda düşmanı mağlup ederek kesin bir zafer elde etmesini, onun üzerine giydiği zırhın hareketiyle canlandırarak tasvir ediyor.

¹²³. Cehennemın öldürücü ocağı, helak edici ateşi onun kılıcından aldı. Cennetin hayat veren sürahişi, kaynağını (hakikat cevherini) onun kadehinden aldı.

¹²⁴. Mızrakların ucu, kaza mızrağının ucu gibidir. Düşmanlara ecelden haber getirir.

¹²⁵. O gün saldıran aslanlar rüzgâra binmiş; demir ve çelikten (kılıçların) hepsi ateş gibiydi. Bir kahraman olarak düşmana saldırma hususunda sanki rüzgârın üzerine binmişlerdi.

¹²⁶. Her yay, bulut olup dolu gibi ok yağdırır. Her kılıç, yıldırım olur her defa bir rüzgâr gibi eser.

¹²⁷. Ne vakit dağ heybetli, fırtına esişli dizginini kımıldatsan her vücuttan cana; "iyi geceler" feryadı yükselir.

Câme-i ceng-i tu yek devr hemî geşt ki hasm

Nutfе râ der rahm ezcümle-i eytâm girift¹²⁸ (E.k.39-15)

Enverî, Sultan Sencer'in muhalif olarak gördüğü hükümdarı ve ülkeyi hedefine koymasını ve fethetmek için savaşa niyet etmesini, mızrağının ucunun bir kimseye yönelmesi şeklinde kurguluyor. Sultan'ın mızrağının bir kimseye yönelmesiyle, ondaki arzu ve hayallerin bile sustuğunu ifadeyle, Sultanın düşmanının, tüm planlarının ortadan kalktığını, artık onun tehlike arzemediğini söylüyor.

Ber ki beğuşâd sinân-i tu be yek ta'ne zebân

Ki ne der sekte zebâneş heme der kâm girift¹²⁹ (E.k.39-17)

Savaşın başlamasıyla birlikte artık sipahilerin ellerindeki silahlar kullanılmaya başlamış, yakın boğuşma mesafesinden önce askerler mızraklarını kullanırlar. Bu durum, muharebenin bir safhasıdır. Enverî eceli, Melik-i 'Âdil Yusuf'un mızrağının kıvılcımı olarak tavsif ederken zaferi, onun keskin kılıcının çeşmelerinin balığı olarak tarif ediyor.

Ecel pertev-i şu'lehây-i sinânet

Zafer mâhiy-i çeşmehây-i hosâmet¹³⁰ (E.k.40-6)

İmâduddîn Fîrûzşâh'ın miğferleri parçalayan hançeri, ayı ikiye bölen mucizesiyle Hz. Peygamber'in şehadet parmağına benzemektedir.

Hanceret sebbâbe-i peygamberest ez hâsiyet

Zân be her î mâ çu meh ez hem be-derred miğferî¹³¹ (E.k.185-42)

Söz konusu hançer, mucizevi bir şekilde işlemekte, dolayısıyla melun düşmanın başında ne miğfer ne de sarık bırakır.

Bâ çönîn i'câz kender hancer-i tu ta'biye est

Ber ser-i hasm-i la'în çi meğferî çi mi'cerî¹³² (E.k.185-43)

Vezîr 'Alâuddîn Bubuye'nin muharebede kullandığı oku ve hançeri överken, onun okunun, yokluktan Anka çıkardığını, hançerinin ise kestiği eşyanın özelliklerini bile ortadan kaldırdığını, mübalağalı bir şekilde anlatıyor.

¹²⁸. Senin savaş elbisen (zırhın) bir defa dönüşünü tamamlayınca (giyince), hasmına ait rahimdeki, tüm nutfeler yetim kaldı.

¹²⁹. Dilindeki tenkide binaen; senin mızrağının ucu kime yöneldiyse, dilde bulunan sözler bir tarafa, ondaki arzuları bile susturdu (düşmanın canı bedenden ayrıldı ve yapmayı planladığı hayalleri bile yok oldu).

¹³⁰. Ecel, mızrağının alevlerinin kıvılcımıdır. Zafer, keskin kılıcının çeşmelerinin balığıdır (nasıl ki dışarıda olan balık, suyu arzular, senin kılıcın da öylece kanı arzular).

¹³¹. Hançerin, özellik olarak peygamberin şehadet parmağı gibidir. Bundan dolayı, her işaretinle ay gibi her miğfer parçalanır.

¹³². Senin hançerine yerleştirilmiş olan böyle bir mucizeyle; lanetli düşmanın başında ne miğfer kalır ne de pelerin.

Der-âred ez 'adem 'Ankâ be nâvek

Be-bürriid hâsiyet zı eşyâ be hancer¹³³ (E.k.88-19)

Enverî, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâduddîn Pîrûz Şâh'la ilgili manzumesindeki savaş tasvirinden anlaşıldığına göre muharebe alanı artık iyice ısınmıştır. Saplardaki boğuşma ve "hay huy" sesinden meydana gelen zelzele, o derece muazzamdır ki dünyanın eksenini kaydırmıştır. Bu tasvir, savaşın ne derece korkunç ve acımasız hadiselerle sahne olduğunu veciz bir şekilde göstermektedir.

Der saf-i ân kâr-zâr kez feze-'i kerr ü ferr

Zelzele-i rezm-gâh gûşe-i mihver şikest¹³⁴ (E.k.37-37)

Her muharebede görülen klasik savaş aletleri ok ve yaydır. Bütün eski savaşlarda muhâripler, önce okla saldırırlar, yakın temasda ise kılıçla savaşırldı. Kılıç, muharebede düşman etkisiz hale getiren ve işini bitiren bir silahtır.

Şest be peygâm-ı tîr hutbe-i cân fesh kerd

Dest be îmây-ı tîğ minber-i peyker şikest¹³⁵ (E.k.37-38)

Ebu'l-Muzaffer 'Îmâduddîn Pîrûz Şâh'la ilgili kasidesinde Enverî, artık askerlerin göğüs göğüse muharebe ettiklerini; mızrakla zırhları deldiklerini, gürzle, başlarındaki miğferleri parçaladıklarını söylüyor.

Hiddet-i dendân-ı rumh zehre-i cevşen dūrîd

Sadme-i âsib-i gürz târek-i miğfer şikest¹³⁶ (E.k.37-39)

Göğüs göğüse muharebede hançerle askerler birbirlerini doğramaktadırlar. Muharebe alanı ve siphilerin bedenleri, kullandıkları silahları kana bulanmaktadır ve savaş meydanının atmosferi, bütün yönleriyle kanı yansıtmaktadır.

Gevher-i hancer çu şod la'l be hûn gofte'î

La'b-i hevâ ber serâb ahger-i âzer şikest¹³⁷ (E.k.37-40)

Enveri, muharebe alanındaki muhâriplerin iyice birbirlerine girdiklerini ve yakın boğuşma durumunu sergilediklerini ifade ediyor. Ebu'l-Muzaffer 'Îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın hamlesiyle düşman askerlerinin iyice sıkıştıklarını ve kaçacak yerleri kalmadıklarından birbirlerine girdiklerini, böylece imha edildiklerini söylüyor. Askerlerin bu sıkışma halini, kamış kalemlerin sıkılarak kırılmasına benzetiyor.

¹³³. Okla, yokluktan Anka çıkarır. Hançerle, eşyadan özelliklerini keser, ayırır.

¹³⁴. Savaş meydanının safında, boğuşma ve hay huy sesinden, muharebe alanında meydana gelen zelzele, miğferin (ekseninin) kenarında kırılma meydana getirdi.

¹³⁵. Başparmak, okun temresine yerleştirilen haberci ile. Utarit'in can hutbesini feshetti (çünkü Utarit Allah'a şirk koşuyordu). El, kılıcın işaretleriyle bedeninin minberini kırdı.

¹³⁶. Mızrağın dışının hiddeti, zırhın ödünü patlattı (kalbin hizasındaki bölgeyi yırttı). Gürzün ezici vuruşu, miğferin başını parçaladı.

¹³⁷. Hançerin kabzasındaki mücevher, kanında sanki yakut gibi kırmızı oldu (aslında hançerin kendisi kırmızı değildir. Havanın oyunu), serap, ateşin üzerindeki alev korunu bozdu.

Hamle-i tu teng kerd 'arsa-i mevkif çönânk

Pehlû-yi hasmân çu nâl yekbeyek ender şikest¹³⁸(E.k.37-42)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın askerlerinin, karşılarındaki düşmandan tek bir canlı bile bırakmak istemediklerini; kılıcın, kestiği şeyi tekrar kesmesi ve gürzün parçaladığı miğferi tekrar parçaladığını ifade ederek boğuşmanın mahiyetini tasvir ediyor.

Herçi ez ân pes bürîd tîğ-i müsennî bürîd

Herçi ez ân pes şikest gürz mükerrer şikest¹³⁹(E.k.37-43)

Ebu'l-Muzaffer 'îmâduddîn Pîrûz Şâh'ın yardımının, hayati bir öneme sahip olduğunu ifade eden Enverî, karşısında ne kadar büyük bir ordu olursa olsun Pîrûz Şâh'ın, onu mağlup edebileceğini söylüyor.

Bîmeded 'Amr ü Zeyd cüz tu be yek çeşm zed

Leşker-i çün kûh-i kâf kes be Hüdâ er şikest¹⁴⁰(E.k.37-44)

Pîrûz Şâh'ın askerleri, bu şekildeki mücadeleleriyle zafere çok yakındırlar. Muharebenin korkunç atmosferinden dolayı başları dönen düşman, sarhoş gibidir. Ölüm, sarhoş ruhların başında, sanki kadeh kırmaktadır.

Teşnegiy-i hâk-i rezm durdiy-i o dâc hord

Ber ser-i ervâh-ı mest merg çu sâğër şikest¹⁴¹(E.k.37-41)

Sultan Sencer muharebeyi kazanmıştır, fakat düşman henüz mağlubiyeti ve onun üstünlüğünü kabul etmemiştir. Enverî, düşmanın inatçılığını ve itaatsizliğini doğunun meşhur hükümdarlarıyla mukayese ediyor.

Kâ'ide-i tehniyet hemî nenehed zânk

Hasm ne Fağfûr-i çîn ü Ğor ne Çîn est¹⁴² (E.k.35-37)

Savaş bitmemiştir. Enverî'ye göre Sultan'ın hasmının askerleri, muharebe atmosferinin dehşetinden ve korkudan öyle feryat etmektedir ki sesleri buldukları yerden, yüksek zirvelere kadar ulaşmaktadır.

Gerçi henüz ez ğarîv-i leşker-i hasmet

Comcome-i kûh pür sadây-i enîn est¹⁴³ (E.k.35-38)

¹³⁸. Senin hamlen, savaşçıların bulunduğu arsayı öyle daralttı ki hasımlarının muharipleri, birbirine girerek kamış kalem gibi kırıldı.

¹³⁹. Kılıç, ondan sonra kestiği her şeyi iki defa kesti. Gürz, ondan sonra kırıldığı her şeyi tekrar tekrar kırdı.

¹⁴⁰. Senin yardımın olmadan, Amr ve Zeyd'in yaşaması mümkün olmadı (göz değmesi gibi). Karşıdaki ordu Kafdağı gibi olsa da, Allah'a yemin olsun ki onu mağlup edersin.

¹⁴¹. Muharebe toprağının susuzluğu, acıların tortusunu yedi (yuttu). Ölüm, sarhoş ruhların başı üzerinde sanki kadeh kırdı.

¹⁴². Senin düşmanın seni tebrik etme kuralını yerine getirmede. Senin hasmın, Çîn Fağfûr'u, Gor ve Çîn değildir.

¹⁴³. Gerçi, henüz hasmının askerinin feryadından, dağın zirvesi feryad ü figan ile doludur.

İsmi zikretmediği emirlerden biriyle ilgili olarak yazdığı manzumesinde Enverî, keskin kılıcı, yağmur yüklü kararmış bulutun ağlaması ve toprağın taze kandan, gül bahçesine dönüşmesi şeklindeki betimlemesi, savaş meydanındaki boğuşmanın zirveye ulaştığını gösteriyor. Kılıcın, kararmış bulut gibi ağlaması, toz duman içindeki muharebe alanında, savaşçıların birbirinin kanını oluk gibi akıtması demektir. Enverî'nin, muharebe meydanının toz bulutu ve kan buharı şeklindeki görünümünü, yağmur yüklü siyah bulutların yağmasına benzetmesi ve toprağı, taze akan kanla gül bahçesine teşbih etmesi; savaşın dehşetini tüm yönleriyle yansıtmayı bakımından dikkat çekici bir manzardır.

Rûzî ki tîğ-i tîz be-giryed çu ebr-i tünd

Vez hûn-i tâze hâk be-hended çu gülistân¹⁴⁴ (E.k.141-27)

Muharipler, uzak mesafeden okla, yakın mesafede ise gürz ve hançerle birbirlerini imha etmeye çalışmaktadırlar.

Cân râ buved zı heybet-i rumh-i tu ser be seng

Dil râ şevved zı heybet-i gürz-i tu ser-girân¹⁴⁵ (E.k.141-28)

Enverî, savaşta askerlerin kullandıkları silahların, insanlar üzerindeki etkisinin mahiyetini de beyitlerinde çarpıcı bir şekilde yansıtıyor.

Gürzet çönân be-kûbed hasm-ı turâ be harb

Keş çün hûy ez mesâm birûn cûşed üstühân¹⁴⁶ (E.k.141-30)

Savaşın şiddetlendiği ve insanların iyice sıkıştığı anında, bir muharip için en son çare ve dayanak, kişinin kendi atı ve mızrağı olduğunu vurguluyor.

Âncâ ki tâb-ı hamle ne-dâred zemîn-i rezm

Ez rahş-ı rumh-i hîş tevân cûy u tâb hâh¹⁴⁷ (E.k.160-16)

Fîrûzâh'ın askerleri, çok cesurdurlar. Dolayısıyla onlar, ellerindeki yaylardan başka hiçbir düşmana sırtlarını dönmemektedirler (yayı gerebilmek için, omuzun kenarında tutmak ve sırtı kısmen ona dönmek gerekir).

Be rûz-i harb kesî cüz kemân zı leşker-i tu

Zı hiç rûy be hasm-ı tu puşt ne-nümûde,¹⁴⁸ (E.k.175-11)

¹⁴⁴. Keskin kılıcın, kararmış (yüklü) bulut gibi ağladığı gün; toprağın, taze kandan gül bahçesi gibi güldüğü gün;

¹⁴⁵. Can, senin okunun heybetinden başını taşa vurur. Yürek, senin gürzünün ihtişamından sıkıntıya düşer.

¹⁴⁶. Senin gürzün, savaşta düşmanı öyle ezer ki onun deri gözeneklerinden dışarı ter gibi kemik fişkrır.

¹⁴⁷. Hücüm imkânı olmayan savaş alanında; kendi atında ve mızrağında kuvvet aramaya çalış ve dayanak iste.

¹⁴⁸. Savaş gününde, senin leşkerinden yandan başka; hiç kimse hiçbir sebeple düşmanına sırtını dönmemiştir.

II. f. Savaşın Şiddetlendiği Anlar:

Savaşan tarafların tüm güçlerini birleştirerek hasımlarına saldırdıkları ve muharebeyle ilgili yetenek ve birikimlerini bütünüyle ortaya koymaya çalıştıkları bir andır. Birbirine karşı can havliyle saldıran askerler, kimi zaman ok atarak, hasmını yere seriyor, kimi zaman kılıçla hamle yaparak karşısındakini doğruyor, bazen güzle, düşmanın miğferini parçalıyor, bazen alt alta, üst üste boğuşuyor, bazen de mızrakla muhalifini yere seriyordu. Savaş meydanı, bu esnada korkunç gürültülerle inlemektedir. Nara sesleri, at kişnemeleri, davul ve boru sesleri birbirine karışmaktadır.

Enverî, 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'la ilgili dile getirdiği manzumesinde, savaşan tarafların birbirlerine yaptıkları hamlenin tesirinden büyük bir zelzelenin meydana geldiğini, bu zelzelenin tesiriyle ayakta durmanın imkansızlığından, askerlerin alt üst olarak birbirine girdiklerini ifade ediyor.

Vez zelzele-i hamle çönân hâk be cünbed
Kez hem ne şinâsend nigûn râ vu sinân râ¹⁴⁹ (E.k.5-43)

Muharebede en fazla kullanılan silahlardan olan kılıç ve mızrakla ortaya konan katliam sebebiyle savaş alanı, kandan lale bahçesini andırmaktadır.

Vez 'aks-i sinân u selb-i la'l-i tirâde
Meydân-i hevâ ta'ne zened lâle-sitân râ¹⁵⁰ (E.k.5-44)

Ne tarafa atıldığı belli olmayan naralarla ağır yaralanan askerlerin çıkardıkları iniltilerin birbirine karışması sonucu muharebe meydanı, karmakarışık seslere sahne olmaktadır.

Gâhî zı fegân na'ra koned râh-i hevâ gom
Geh na'ra be leb der-şikened pây-i fegân râ¹⁵¹ (E.k.5-46)

Mızrak, zırhı delip, damarları parçalayarak kalbe kadar ulaşmış; zırhın deliğinden bedendeki yaralar görünmektedir.

Çeşm-i zırh ender dil gerdân be şumâred
Bî vâsita-i dîden şiryân-ı zerebân râ¹⁵² (E.k.5-47)

'İmâduddîn Fîrûz Şâh, elindeki kargı ile askerlerini, cesaretlendirip düşman üzerine salmakta ve bu haliyle düşmanı, imha edip hizaya sokmaktadır.

Her lahza şevved rumh-i tu der dest-i tu silkî

¹⁴⁹. Tarafların birbirine hamle yapmasının meydana getirdiği zelzeleden dolayı toprak öyle hareketlendi ki alt-üst, kılıç-kalkan ayırt edilmez oldu gibiydi (kimin kime ok attığı, kimin isabet aldığı belli değildi).

¹⁵⁰. Kılıcın parlaması ve mızrağın yaralamasından dolayı savaş meydanı, lale bahçesini andırıyordu.

¹⁵¹. Bazen iniltiyle karışık, kime ve ne tarafa yöneltildiği belli olmayan nara atılır. Bazen inilti ile nara dudaktan beraber çıkar. Biri diğerini bastırır ve çıkan sesin ne olduğu anlaşılmaz.

¹⁵². Kalbin içinde dönüp duran zırhın deliği gibi bir göz tasavvur edilir. Kalbin atışını ve damarları, vasıtasız bir şekilde gördüğü varsayılır.

Ez bes ki beçîned çe şucâ' u çe cebân râ¹⁵³ (E.k.5-50)

'Alâuddîn Ebû 'Alî El-Hasan'îş-Şerîf'i övdüğü manzumesinde Enverî, onun hamlesini korkunç bir fırtınaya benzetiyor. Bundan dolayı toprağın ondan af dilediğini; onun heybetinin aşırı korku meydana getirdiğini; nihayet suyun bile yağmur dilediğini söylüyor.

Zı bâd-ı savlet-i o hâk hâhed isti'fâ
Zı tef-i heybet-i o âb gîred istiskâ¹⁵⁴ (E.k.7-7)

'Alâ'uddîn Ebû 'Alî El-Hasan'îş-Şerîf'in, savaşta her yere yetişmeye çalıştığını ve engel tanımadığını ifade ediyor.

Be dehl ü herc 'eyyârî ki na'leş engîzed
Koned zı sahrâ kûh u koned zı kûh sahrâ¹⁵⁵ (E.k.7-26)

Enverî, Ebu'l-Me'âlî Mecdüddîn Bin Ahmed'in savaş meydanını, düşmanın kanıyla suladığını; gündüz dökülen kanın, gece vaktine kadar kurumadığını ve siyah mürekkep gibi görüldüğünü söylüyor. Gündüzleri ise bu kanın, çizgi halindeki mürekkep gibi toprağa yayıldığını ifade ediyor.

Ber 'azm-i an ki rîzed hûn-i 'aduvv-i tu
Her rûz bâ midâd keşed Hencer âftâb¹⁵⁶ (E.k.9-26)

Kılıçla vurulan kellelerin yere düşmesini, kızıl bir ufuktan, sürekli güneşin doğmasına benzetiyor.

Çün tîğ-i nusret-i tu ber-âred ser ez niyâm
Gûyî hemî ber-âyed ez hâver âftâb¹⁵⁷ (E.k.9-29)

Enverî, Ebu'l-Me'âlî Mecdüddîn Bin Ahmed'in disiplinli askerlerinin, pırl pırl zırhları, miğferleri, kalkanları ve mızraklarıyla gece vakti intikalini, güneşe benzetiyor.

Bâ bendegân pây nedâred serkeşân
Mîred sipâh şeb çu keşed leşker âftâb¹⁵⁸ (E.k.9-30)

Ebu'l-Me'âlî Mecdüddîn Bin Ahmed'in savaştığı muharebe alanını, kan deryasına benzetiyor.

¹⁵³. Kargın, her an senin elinde olduğu müddetçe ister cesur olsun, ister korkak, bütün düşmanlarını kırarak hizaya sokarsın.

¹⁵⁴. Onun hamlesinin rüzgârından toprak af diler. Onun heybetinin hararetinden su yağmur dilenir.

¹⁵⁵. Atının nalı, girip çıkarak hareket eden bir kahraman (atın, koşarken toynağıyla beraber nalın da toprağa gömülüp çıkması), bu haliyle sahrayı dağ, dağı da sahra haline getirir.

¹⁵⁶. Haçer gibi olan güneş, gecenin karanlık azmi üzerine senin düşmanlarının kanını dökerek kandan mürekkep yapıp, her gün kalemlerle bir çizgi çeker.

¹⁵⁷. Senin yardım kılıcın kinden kelleler getirdikçe, sanki doğudan sürekli güneş doğuyormuş gibi olur.

¹⁵⁸. Senin kullarında isyankârlık niteliği yoktur. (senin askerine muazzam bir itaat ve disiplin hâkimdir). Sipahi gece yürüyüşü yaptığı vakit sanki güneş, bir yerden bir yere asker sevk ediyormuş gibi olur (hepsi pırl pırl aydınlıktır).

Âncâ ki rezm-cûyî vü leşker-keşî be feth

Der bahr hûn betâbed bî-mu'abber âftâb¹⁵⁹ (E.k.9-31)

Sultan Sencer'in süvarilerinin saldırısının, büyük bir zelzeleye sebep olduğunu; onun etkisiyle yeryüzünü ayakta tuttuğuna inanılan kazıkların bile sarsıldığını ifade ediyor.

Vez zelzele-i hamle-i suvârân

Evtâd-ı zemin bî-karâr bâşed¹⁶⁰ (E.k.58-23)

Kargının isabet ettiği her bir düşmanın bedeninden fıskıran kanı, lale bahçesine benzetiyor.

Vez nûk-i sinân-i hizâb geşte

Etrâf-i hevâ lâle-zâr bâşed¹⁶¹ (E.k.58-24)

Muharebe meydanının dehşetinden, yıldızların bile sakındığını söylüyor.

Meydân-ı sipihr ez ğerîv-i encüm

Pür velvele-i zînhâr bâşed¹⁶² (E.k.58-27)

Sultan sencerin mızrağının kanlı halini, Ülker yıldızının aleviyle mukayese ediyor.

Çün şu'le keşed âteş-i sinânet

Pervîn zı hesâb şerâr bâşed¹⁶³ (E.k.58-28)

Enverî, Sultan Sencer'in savaşçılığını överken savaş alanının bir çöl olduğunu, bu çölün kanla dolduğunu, kaynağının ise katledilen düşman askerlerinin damarlarının olduğunu söylüyor.

Ez çeşme-i şeryân hasm bînî

Deştî ki pür ez cûybâr bâşed¹⁶⁴ (E.k.58-34)

Savaş alanını tasvir ederken muharebenin şiddetinden yükselen tozun, parlayan mızraklarla, duman gibi görüldüğünü söylüyor.

Rûz-i heycâ ki ez dirahş-i senân

Gerd râ kisvet-i duhân bâşed¹⁶⁵ (E.k.59-24)

¹⁵⁹. Senin, fetih amacıyla asker sevk edip savaştığın yer; güneş ışığını geçirmecesine denizde kan parlıyormuş gibi olur.

¹⁶⁰. Süvarilerin, saldırısının zelzelesinden yeryüzünün kazıkları sarsılır.

¹⁶¹. Kınaya boyanmış olan (kana bulanmış) kargının ucundan, havanın çevresi, lale bahçesi (gibi) olur.

¹⁶². Gökyüzünün alanı yıldızların; "aman dikkat edin (sakının)" velvesiyle dolar.

¹⁶³. Mızrağının ateşi göğe doğru yükselince; Ülker yıldızı, kendi alevini kaybeder.

¹⁶⁴. Hasmin bir çölü, damarın kaynağından ırmaklarla doldurduğunu görürsün.

¹⁶⁵. Savaş günü, mızrağın parlaklığından; toz, dumanın şekline bürünür.

Muharebe alanında öldürülerek düşen her bir askerin etrafa fıskıran kanını, kırılan testiye benzetiyor. Askerleri öldürüp yere seren mızrağı ise çeşme ve onun oluşuna benzetiyor.

Her sebû kez ecel şikeste şeved

Ber leb-i çeşme-i senân bâşed¹⁶⁶ (E.k.59-28)

Hezimete uğrayan düşmanın gözyaşlarıyla, zırhın üzerindeki civadan yapılmış gözenekleri birbirine benzeten Enverî, Sultan'ın parçalamış olduğu zırhın, yaralı kısmından yıldızların görüldüğünü ifade ediyor.

Eşk ber der'hây-i sîmâbî

Neshet-i râh-i kehkeşân bâşed¹⁶⁷ (E.k.59-30)

Sultan'ın askerine saldırı emrini vermek ve onları cesaretlendirmek için, atıyla bizzat atağa kalkmasını, kıyamete benzetiyor. Ayrıca savaş meydanının, toz duman içinde altı üstüne gelirken, mahşeri bir manzara arz ettiğini ima ediyor.

Çün be cünbed rikâb-ı mansûret

Ân kıyâmet ki ân zemân bâşed¹⁶⁸ (E.k.59-31)

Sultan'a yaklaşma cesareti gösterenler, onun karşı hamlesiyle anında öldürülür.

Her ki râ şod yakîn ki hamle-i tust

Pay-i hestîş ber gümân bâşed¹⁶⁹ (E.k.59-32)

Öyle dehşetli bir can pazarı manzarası mevcuttur ki Enverî'nin ifadesine göre Rûhu'l-Emîn denilen Cebra'îl'in bile canı emniyette değildir.

Rûh-i rûhu'l-Emîn der ân sâ'at

Ne hemânâ ki der emân bâşed¹⁷⁰ (E.k.59-33)

Dizgin mesafesinde birbirine yakın olan askerlerden hiç birinin, canı emniyette değildir. Enverî'ye göre bu durumda ona yardım edebilecek tek kişi vardır o da Sultan'dır.

Nebûd hîç kes be cüz nüsret

Ki demî bâ tu hem-'enân bâşed¹⁷¹ (E.k.59-34)

¹⁶⁶. Ecel sebebiyle kırılan her bir testi; mızrak çeşmesinin dudağında bulunur.

¹⁶⁷. Civadan yapılmış zırhların üzerindeki gözyaşı; senin değişiminle (bozmanla) Kehkeşân'ın yolu olur (zırhın üzerindeki gözyaşı gibi kabarcıklar o kadar parlaktır ki sanki yıldızları göstermektedir).

¹⁶⁸. İlahi yardıma mazhar olan atın biraz kımıldayınca; işte kıyamet o zaman kopar.

¹⁶⁹. Sana yaklaşan herkes, hamlenle karşılaşır. Yaklaşan kişinin varlık ayağı, hayal olup gider.

¹⁷⁰. O saatta, Rûhu'l-Emîn denilen Cebra'îl'in ruhu bile, sanki emniyette değildir.

¹⁷¹. Savaş meydanında, bir an aynı dizgin mesafesinde bulunanlara senin yardımından başka hiç kimsenin yardımı erişemez

Enverî, benzer bir ifadeyle Sultan Sencer'in, muharebedeki kahramanlığının tasvirini tamamlıyor. Mesafe ne olursa olsun, savaşta ona yaklaşanının sonunun, ölüm olduğunu söylüyor.

Her mesâfi ki enderû dû nefes
Tîğ râ bâ kefet kırân bâşed¹⁷² (E.k.59-35)

II. g. Muharebenin Sona Ermesi:

Muharebenin sonuna doğru Enverî, savaş alanındaki manzarayı veciz ifadelerle nazarlara veriyor. Onun anlatımına göre meydan, katledilen düşmanın cesetlerinden kan gölüne dönmüştür. Öyle ki Sultan'ın askerlerinin kılıcından fırlayan bir taş eğer katledilen düşman askerlerinin kanına düşse kana boyanır. Çünkü onların buldukları yer kan gölüdür.

Verçi zı tîğ-i mübârezân-ı sipâhet
Seng be hûn-i mübârezâneş 'acîn est¹⁷³ (E.k.35-39)

Ebu'l-Feth Melikşâh'la ilgili kasidesinde Enverî, savaşın bittiğini ve efendisinin sağ salim olarak geri geldiğini söylüyor.

Âmed be selâmet ber men Türk-i men ez râh
Perdâhte ez ceng ü ber âsûde zı bed-hâh,¹⁷⁴ (E.k.159-1)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın atının nalının adım attığı her yerde; iradenin ejderhası zafer rüzgârından can bulmuştur.

Her kocâ tayy kerde yek pey na'l-i esbet hâk-i rezm
Ejdehây-i râyet ez bâd-ı zafer cân yâfte¹⁷⁵ (E.k.170-20)

Enverî, Sultan Sencer'in kılıcını çekmesini, lalelin açılışına benzetiyor. Daha sonra âlem olarak nitelendirdiği zafere, baharın geldiğini söylüyor. Kınından sıyrılmış kılıcı açılmış laleye benzetmesi, onun muharebedeki kanlı halini hatırlatmak içindir. Lalenin açılması sebeptir. Baharın gelmesi ise sonuçtur. Nasıl ki lalenin açılması baharın geldiğini gösterir. Sultan Sencer de savaşmak için kılıcını çekince kesin olarak zafer mukadder olur.

Çün lâle-i tîğet şükufte gerded
Der 'âlem-i nüsret bahâr bâşed¹⁷⁶ (E.k.58-30)

¹⁷². Her savaşta, ona kılıçla yaklaşma mesafesi iki nefestir. Bundan daha yakını, yaklaşanının hayatına mal olur.

¹⁷³. Eğer senin savaşan askerinin kılıcından (bir) taş, hasmının askerlerinin kanına fırlasa onların kanyıla boyanır.

¹⁷⁴. Benim Türküm, savaş vermiş ve düşmanlardan kurtulmuş (rahatlamış) olarak, sağ salim bir şekilde yoldan geldi.

¹⁷⁵. Savaş meydanı olarak, atının nalının adım attığı her yerde; iradenin ejderhası zafer rüzgârından can bulmuş.

¹⁷⁶. Kılıcının lalesi açılmış olunca zafer âleminde bahar olur.

Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'in kazandığı zafer sonunda düşman, ne yapacağını bilememekte, kaçarken eli ayağı birbirine dolanmaktadır.

Vander gurizgâh-ı hezîmet be pâ-yı der

Ez bîm serkeşân şöde destâr-ı rûzgâr¹⁷⁷ (E.k.72-25)

Sultan'ın, zaptetmek için yöneldiği bir bölgeyi, göz açıp kapayıncaya kadar fethettiğini ifade ediyor. Enverî, bu savaşın fazla uzamadığını da ima ediyor.

Tâ çeşm zenî ber memerr-i semtî

Ki'lâm turâ reh-guzâr bâşed¹⁷⁸ (E.k.58-33)

Enverî, Sultan'ın kazandığı zafere Allah'ın yardımıyla, nazar değmemesi için dua ediyor.

Elhâk zafer ü feth kem neyâyed

Ânrâ ki meded Kirdgâr bâşed¹⁷⁹ (E.k.58-36)

Sultan Sencer için semada takdir edilen zafer, artık kesin olarak tahakkuk etmiştir.

Tâ dâye-i takdîr-i âsmân râ

Ferzend-i cihân der kenâr bâşed¹⁸⁰ (E.k.58-37)

Sultan Sencer'in mızrağının gölgesini, güç kuvvet sembolü olarak kullanan Enverî, Sultan'ın düşmanlarının, onunla baş etmelerinin mümkün olmadığını, çünkü onun ordusuna karşı durmak şöyle dursun, mızrağının gölgesinin bile düşmana ağır geldiğini ifade ediyor.

Çün sâye-i rumhet keşîde gerded

Ber münhezimân sâye bâr bâşed¹⁸¹ (E.k.58-29)

Enverî, mübalağalı bir tasvirle, Sultan Sencer'in, almak istediği bir ülkeyi, tüm olumsuz şartlara rağmen fethedebileceğini söylüyor.

Mülkî ki dero 'azm-i zapt kerdî

Ger bâre-i çerheş hisâr bâşed¹⁸² (E.k.58-55)

Enverî, düşmanın mağlubiyetiyle sonuçlanan muharebe meydanını sanki seyrediyormuş gibi; Sultan'ın düşmanlarının, ondan çok daha güçlü bile olsalar, ecel rûzgârıyla toza toprağa karışmaktan kurtulamadığını belirtiyor.

¹⁷⁷. Hezimetin firarından; zamanın sarığı, korkuyla açılarak kapının sövesine (eşiğine) dağıldı.

¹⁷⁸. Bir göz açıp kapama müddetince, bir semtin köprüsü üzerinde bulunan yeri, kendisini sana haber verme güzergâhı haline getirir (orayı fethedersin, üzerinden geçip gidersin).

¹⁷⁹. El hâk kazandığın fetih ve zafere nazar değmesin, Tanrı'nın yardımı yetişsin.

¹⁸⁰. Semanın annesi için takdir edilen dünyanın çocuğu, artık kucağa gelir.

¹⁸¹. Mızrağının gölgesi hezimete uğrayanların üzerine uzamaya başlayınca, gölge onlar için yük olur (gölge bile onlara ağır gelir).

¹⁸². Zapt etmeğe karar verdiğin bir ülkenin semasının duvarı hisar gibi olsa, orayı fethedersin.

Her çend çönân hûbter ki hasmet

Ez bâd-ı ecel hâk-sâr bâşed¹⁸³ (E.k.58-68)

Fîrûzşâh'ın ordusu, zaferin eliyle, düşman devletinin semasına, balçıkta, güneşin öfkesini sıvamış; düşman ülkesi, bu hezimetle karanlıklar içinde kalmıştır.

Be dest-i feth ü zafer ber sipîhr-i devlet-i hasm

Sipâhet ez gil-i kahr-ı âftâb endûde¹⁸⁴ (E.k.175-8)

Ebu'l-Hasan Mecdüddîn 'Alî 'İmrânî, kazandığı zaferde, birçok inkârcının, yok edilmesini sağlamıştır.

Bâ münkirân-i 'akl der îh hıttâ kâr-ı o

Dâned hemî Hüdâyî ki bes münkir üftâd¹⁸⁵ (E.k.52-32)

Tuğrul Tegîn'in, elde ettiği zaferle birçok köle ve ganimet elde etmiş; buna mukabil pek az köle vermiştir.

Tuğrul Tegîn be tiğ cihân râ nizâm dâd

Zu bîşter girift ü be kemter gulâm dâd¹⁸⁶ (E.k.53-1)

Savaşın sonunda; Tuğrul Tegîn'in kılıcıyla fitne ve zulmün kanunu kırılmış, ülkenin ve dinin emniyeti sağlanmıştır.

Nâmûs-i cevr ü fitne be hencer-i kavî şikest

Ârâm-ı mülk ü dîn be siyâset-i temâm dâd¹⁸⁷ (E.k.53-3)

Enverî, savaş öncesinde Tuğrul Tegîn'in kılıcından semaya ateş gibi bir ışık yükseldiğini; savaşın sonunda, isabetli görüşünün nurundan güneşe borç verdiğini ifade ediyor.

Ez 'aks-i tiğ şu'le ber âteş ü bâl kerd

Vež nûr-i re'y nûr be hurşîd vâm dâd¹⁸⁸ (E.k.53-7)

Feleşin, tekmesiyle bir seddi yıkınca Tuğrul Tegîn'in, kılıcı ve basiretiyle o tehribatı onarmıştır.

¹⁸³. Senin hasmın, her halükarda senden daha güzel bile olsa ecel rûzgârıyla toza toprağa karışır (alçak bir insan olarak yere yıkılır).

¹⁸⁴. Ordun, fetih ve zafer eliyle, düşman devletinin semasına; balçıkta güneşin öfkesini sıvamış.

¹⁸⁵. Onun, bu ülkedeki savaşı, akli inkâr edenlerledir. Allah, daha iyi bilir ki (Allahu a'lem) bu savaşta çok inkârcı düştü.

¹⁸⁶. Tuğrul, kılıçla dünyaya nizam verdi. Dünyadan daha fazla almasına karşılık, çok az köle verdi.

¹⁸⁷. Fitne ve zulmün kanunu, sağlam kılıcıyla kırdı. Ülkenin ve dinin emniyetini, eksiksiz bir siyasetle eda etti.

¹⁸⁸. Kılıcının aksinden (aynasından), ateş gibi bir parlaklık kanatlanarak yükseldi. Onun isabetli görüşünün nurundan, güneşe borç olarak ışık verdi.

Çün sedd-i eymenî leged çerh-i rahne kerd

Ân rahne râ be tîğ u be re'y iltiyâm kerd¹⁸⁹ (E.k.53-8)

Ebu'l-Feth Melikşâh, karşısına dağ gibi bir orduyla ve beş oğluyla gelen düşmanın, hem ordusunu saman gibi üğütmüş hem de oğullarının hesabını görmüştür. Enverî, savaş meydanına kalabalık ordularla, yakınları ve ihtişamlı varlıklarıyla gelen tarafların, imha edilerek muharebe alanına dökülmesini veciz ve çarpıcı tasvirlerle nazara veriyor.

Bâ penc piser beste mer o râ vu sipâheş

Çün kûh be ceng âmede vü pes şöde çün kâh,¹⁹⁰ (E.k.159-15)

Enverî, Tatkâç Hân için söylediği manzumesinde; savaş alanının, toz, toprak, kan, kemik ve kırılmış silahlar, etrafa savrulmuş cesetler ve tahrip edilmiş eşyalarla korkunç bir manzara arz ettiğini ima ederek; su damlası ve çiçek yaprağı gibi olanın yüzünden gülsuyu isteyerek savaş meydanının tozunu silmesini istiyor.

Vez hadd-i ânki katre-i âbest ü berg-i gül

Tâ gird-i rezm-geh be-zedâyî gül-âb hâh¹⁹¹ (E.k.160-3)

Felek, Tatkâç Hân'ın düşmanının, dayandığı tüm imkânları çekmiştir. Kader ise ona şöyle der: "Bitti, şimdi halat iste"!

Her pâye'î ki hasm-ı turâ ber-keşed sipihr

Gûyed kazâ temâm şod eknûn tenâb hâh¹⁹² (E.k.160-8)

Enverî, Ebu'l-Mefâhir Emir Fahrüddîn'in adaletiyle; zaferi kazandıktan sonra bozulan dünyanın halini düzelttiğini ve parça parça olan Müslümanları bir araya getirdiğini ifade ediyor.

Dünyâ herâb u dîn be halel bûd u 'adl-i tu

Âbâd kerd her du kenûn teşt ü âb hâh^{193, 194} (E.k.160-18)

Ebu'l-Mefâhir Emir Fahrüddîn'in, zaferi kazanmış buna mukabil affedici merhametiyle canları bağışlamıştır.

¹⁸⁹. Feleğin tekmesi sağlam bir seddi tahrip edince, o tahribatı kılıcı ve isabetli görüşüyle iyileştirdi.

¹⁹⁰. Onun beş oğlunun ve ordusunun hesabını görmüştür. Savaşa dağ gibi gelmiş fakat saman gibi dökülerek geri çevrilmiştir.

¹⁹¹. Su damlası ve gül yaprağı gibi olanın yüzünden; gül suyu iste ki savaş meydanının tozunu silsin.

¹⁹². Felek düşmanının her bir dayanağını çektiğinde, kader ona şöyle der: "bitti şimdi halat (ip) iste"!

¹⁹³. (طشت و اب خواستن) yani seferden geri geldin, şimdi tozunu yıkama zamanıdır (teşt ve su iste).

¹⁹⁴. Dünya bozuk ve din dağılmak üzere iken (elden gitmek üzere iken) senin adaletin, ikisine de düzen verdi (toparladı, mamur etti). Şimdi su ve leğen iste!

Tîğ-i hûn-hâret pezîriftâr-ı feth

‘Afv-i cân-bahşet herîdâr-i günâh¹⁹⁵ (E.k.160-2)

Ebu’l-Mefâhîr Emir Fahrüddîn, savaş zamanı, yeri ve göğü ürkünün bir savaşçıdır. Sulh ve ikram zamanında ise kara ve deniz, onun cömertliğine sahne olmaktadır. Bu haliyle Ebu’l-Mefâhîr Emir Fahrüddîn, bir hükümdarda bulunması gereken özellikleri göstermektedir.

Rûz-i kûşîş bahr-i gerdûn kerr ü ferr

Vakt-i bahşîş çerh-i deryâ dest-gâh¹⁹⁶ (E.k.160-3)

Nâsirüddîn Tâhîr’le ilgili manzumesinde Enverî, mağlup olarak savaş alanını terk eden, Deylemî’lerin, birbirlerini suçlayarak ağız dalaşından başka bir şey yapmadıklarını ifade ediyor.

Deylem ü terk-i rezm-gâh-ı turâ

Hîç kârî diger ne cüz peykâr¹⁹⁷ (E.k.75-18)

Enverî, ‘Îmâduddîn Pîrûz Şâh’ın muharebenin sonunda savaş meydanından, insan hayalinin tasavvur edemeyeceği, büyük ganimetlerle döndüğünü söylüyor. Düşmanın mukavemeti kırılmış, savaş alanına yayılmış ölümlerle birlikte birçoğu da yaralıdır. Onlar da ganimetlerin taşındığı katırların tırnakları altında ezilip yok edilmiştir.

Vehm neyâred şumurd ânki şah ez Haml ü himl

Der pey-i uştur süpurd der sum-i ester şikest¹⁹⁸ (E.k.37-20)

Enverî, ‘Îmâduddîn Pîrûz Şâh’ın elde ettiği ganimetin mahiyeti hakkında veciz ve aydınlatıcı tasvirler yapmaktadır. Üzerlerindeki resimlerin gerçeğinden ayırt edilemediği bayraklar ve değerli kumaşların yanında altın, gümüş gibi para değerindeki ağırlıklarla birlikte birçok tacın ve benzeri ziynet eşyalarının da ganimetler arasında bulunduğunu belirtiyor.

Tâ seg-i her bendegânş vahşi-yi dîbâ girift

Tâ leged-i pâsbânş çenber-i efser şikest¹⁹⁹ (E.k.37-22)

¹⁹⁵. Acımasız, kan dökücü kılıcın, fethi elde edendir. Can bağışlayan affın, günahı, satın alandır.

¹⁹⁶. Gayret (savaş, mücadele) günü yer ve gök, haşmet ve büyüklüğüne şahit olur. İkram zamanında, kara ve deniz, yücelik ve celalinin sahnesi olur.

¹⁹⁷. Senin savaşta alanı terk eden, Deylemîler; ağız dalaşından başka bir şey yapmamaktadırlar.

¹⁹⁸. Şahın harp meydanından elde edip hayvanlara yüklediği ganimetin büyüklüğünü, vehim sayma imkânı bulamadı. Ganimeti develerle gönderdi. Düşman askerlerini ise katırın tırnağı altında ezip yok etti.

¹⁹⁹. Ganimet o kadar fazla idi ki; padişahın köpekleri kıymetli kumaştan mamül, bayrağın üzerindeki resmi gerçek sandılar ve onları avlamak için saldırdılar. Padişahın ve etrafındaki askerlerin ayağının altında o kadar çok tac vardı ki sanki o taclardan çember meydana gelmişti (meydan, halkalardan oluşan bir harman gibiydi).

Enverî, 'İmâduddîn Pîrûz Şâh'ın huzuruna binlerce kölenin çıkartıldığını, iman edenler müstesna, küfür ve düşmanlıklarında devam edenlerin ise öldürüldüğünü ifade ediyor.

Ânki bedo sedhezâr bende vü bendî resîd

Tâyib-i mü'min gumâşt nevbet-i kâfir şikest²⁰⁰ (E.k.37-23)

II. h. Savaşın Bitiminden Sonra Muharebe Alanının Tasviri:

Savaş alanı, savaşta olup biten her türlü hadisenin (mücadelenin ve kargaşanın) eserlerine sahne olmuştur. Enverî'nin manzumelerinden anlaşıldığına göre öncelikle savaş alanı, binlerce insanın dökülen kanı ve ölüleriyle doludur. Muharebe meydanında sadece insan ölüleri yoktur. Savaşçılarla birlikte onların kullandıkları atlar da yaralanmış ve öldürülmüşlerdir. Bundan başka mağlup olan tarafların ter ketmek zorunda kaldıkları ve galip tarafın ganimet olarak elde ettiği her türlü değer ve eşya da muharebe meydanında bulunan şeylerdir. Savaşın son bulmasıyla, mağlup olan taraf genellikle elde kalan son birlikleri ve muharebe erkânıyla beraber kaçarak savaş alanını ter ketmek zorunda kalır. Buna mukabil savaşı kazanan taraf, bu alanda daha uzun süre kalarak muharebe sonunda yapılması gereken işleri tamamlar.

Enverî, 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ın zaferi kazanmasıyla birlikte düşmanın, şaşkına döndüğünü, savaş meydanının dışına kaçarak sahralarda, yollarda, tepelerde ve dağlarda dökülerek firar etmekte olduğunu söylüyor.

Vakt-i hezîmet çu hasm ser-zed ü ez bîm-i cân

Geh rah ü bîrah burd geh kuh u geh der-şikest²⁰¹ (E.k.5-41)

Mevdûd Şâh Zengî'nin askerleri, kaçmakta olan düşmanın üzerine ok yağdırmakta ve onların kaçmasını önlemeye çalışmaktadır. Düşman, bütün ağırlığını (değerli eşyalarını), savaş meydanına saçmıştır.

Kîş-i fedâ ber-guşâd râz-ı nihân gofte'î

Zöhre ber ân rezm-gâh hokka-i zîver şikest²⁰² (E.k.37-18)

Enverî, Nâsıruddîn Bin Muzaffer'i övdüğü manzumesinde, onun savaştaki heybetinin korkusuyla semanın çehresinin sarardığını; dağın zirvesinin ise kızıl hale dönüştüğünü söylüyor. Muharebe meydanındaki boğuşmanın etkisiyle göğe yükselen tozun, semanın yüzünü kaplamasını, teşhis sanatını kullanarak onun yüzünün korkudan sararması şeklinde tarif ediyor.

²⁰⁰. Yüz bin kölesi ve bağlısı ona ulaştı (huzuruna çıktı). İman edenler kurtuldu (azat edildi, özgür bırakıldı). Küfürlerinde ve düşmanlıklarında inat edenler öldürüldü.

²⁰¹. Düşman, hezimet vakti, can korkusundan şaşkına döndü (firar etti). Bazen yolda, bazen yolun dışında bozguna uğruyordu. Bazen dağ başında (tepelere), bazen de sahrada firar ediyordu.

²⁰². Sadağını açtı, kaçan düşmanın üzerine altın saçmaya başladı ki dağılmasınlar (hepsini imha edeyim). Kader gizlenmiş olan kendi hakikatini açığa çıkardı ve düşmanın bütün varlığını savaş meydanına saçtı. Zöhre yıldızı, sanki elindeki altın kesesini savaş alanına saçıyor gibi bir mutluluk manzarası arz etti.

Zerd gerged rûy-i çerh-i nîlgûn

Surh gerged rûy-i tîğ²⁰³-i sebz-fâm²⁰⁴ (E.k.122-16)

Enverî, kargı ve gürzle yaralanmış ve öldürülmüş askerlerle dolu olan savaş meydanını, eğlence meclisine benzetiyor. Muharebede söz konusu olan bazı unsurları da eğlence meclisinin faktörleri olarak tarif ediyor. Bunlardan eceli, sakiye, kargıyı reyhana, kanı şaraba, miğferi de kadehe benzetiyor.

Me'reke meclis buved sâkî ecel

Rumh reyhân hûn şarâb u hûd câm²⁰⁵ (E.k.122-18)

Enverî, Mevdûd Şâh Zengî'nin kılıcını, ateşin yüksek derecedeki yakıcılığından daha fazla bir tesire sahip olduğunu ifade sadedinde; ateşin sıcaklığını budadığını söylüyor. Mevdûd Şâh Zengî'nin kılıcının, arzın merkezinden çıkarılmış bir cevher olduğu halde, yine arzın merkezinden çıkarılmış başka bir cevheri, ondan çok daha etkili bir şekilde kırdığını, hayretle ifade beyan ediyor.

Tîz-î tîğēş beburd germî-yi âteş bebîn

Tîğ-i çe cins ez 'araz nefis çe cevher şikest²⁰⁶ (E.k.37-13)

Zafer yıldızının uydusu, Rum'dan ve Çin'den dönmesi gerekir. Çünkü muzaffer olan Mevdûd Şâh Zengî, bu iki ülkenin zorlu sipahisini mağlup etmiştir.

Key buved ez Rûm u Çîn peyk-i Zafer der-resed

Kân du sipâh-i girân şâh-ı muzaffer şikest²⁰⁷ (E.k.37-15)

Mevdûd Şâh Zengî okuyla, Çin hükümdarı fağfurun zırhını bedenine yapıştırmış; gürzle, Rum Kayser'inin miğferini başında parçalamıştır (burada Çin zırhlarının kalitesine ve Rum miğferinin sağlamlığına işaret ediyor olabilir).

Cevşen-i Çînî be tîr ber ten-i Fağfûr dûht

Miğfer-i Rûmî be gürz ber ser-i Kayser şikest²⁰⁸ (E.k.37-16)

Ölüm, Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'a ait kılıcın parlaklığının korkusundan, aynı kılıçtan damlayan suda saklanmak zorunda kalmıştır (yani onun korkusundan, yine ona sığınmaktadır).

²⁰³. Güneş, dağın zirvesi, Mars'ın ışıltısı, detaylı bilgi için bkz: Dehhûda

²⁰⁴. Mavi renkli göğün yüzü (korkudan) sararır. Yeşil renkli tîğ (dağın zirvesinin) yüzü, kırmızı olur.

²⁰⁵. Savaş alanı eğlence meclisi, ecel, saki olur. Süngü, reyhan (çiçek), kan, şarap ve miğfer, kadeh olur.

²⁰⁶. Kılıcının keskinliği, ateşin sıcaklığını budadı (kılıç ateş gibi temas ettiği her şeyi silip süpürmektedir). Bak, keskinlik (budama) cevherinden elde edilmiş, nasıl bir kılıç? Yine arzın içinden çıkarılmış, nasıl bir cevheri kırdı.

²⁰⁷. Zafer yıldızının uydusu, Rum'dan ve Çin'den ne zaman döner? Çünkü o iki zorlu sipahiye, muzaffer olan Şah mağlup etti.

²⁰⁸. Okuyla, Çin zırhını, (Çin padişahının zırhını) Fağfûr'un bedenine yapıştırdı. Gürzle, Rum miğferini Kayser'in başında parçaladı.

Hem zı bîm-i lem'a-ı tîğ-i tu câsûs-i zafer

Merg râ der çeşme-i tîğ-i tu pinhân yâfte²⁰⁹ (E.k.170-15)

Enverî, Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın kılıcını ev sahibine, savaşı ise sofraya benzetiyor. Onun kazandığı zaferden sonra savaş alanının, yabancı kuşlarla vahşi hayvanların toplandığı bir ziyafet sofrasına dönüştüğünü ifade ediyor. Savaştan sonra muharebe alanı, cesetlerle dolu olduğundan, yabancı kuşlar ve vahşi hayvanlar, günlerce bu bölgeyi terk etmemişlerdir.

Sâlhâ ber hân-ı rezm ez mîz-bân-ı tîğ-i tu

Vahş u taysr u dâm u dud râ çerh mihmân yâfte²¹⁰ (E.k.170-19)

Sultan Sencer'in zaferinden sonra savaş meydanında kalan insan ve hayvan ölüleri, kurtların ve kuşların uzun süre besin kaynağı olmuştur.

Sed kırân taysr u vahş râ pes ez ân

Felek ez kuşte mîzbân bâşed²¹¹ (E.k.59-36)

Hediye ve armağan saçmak için muharebe safında Şemsuddîn Oğul Bîg'in askerleri beklerken yılanlar ve kuşlar da savaş sonrası kismetlerini elde etmek için beklemektedirler.

Pîş-i o mâr u murğ der saf-ı ceng

Tuhfe vü hediye ez berây-i nisâr²¹² (E.k.78-30)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın kazandığı zaferle, savaş meydanı, kan deryasına dönüşmüştür.

Cirm-i hâk ez bes ü hall kez hûn-i hasmet sâhte

Eblek-i eyyâm râ üftâd ü hîzân yâfte²¹³ (E.k.170-16)

Enverî, gün batımına doğru savaş alanının, her renkten giysileriyle ölü ve yaralılarla dolu olduğu halde gökkuşağı gibi rengârenk bir manzara arz ettiğini ifade ediyor. Ayrıca gözyaşıyla sulandığını söylüyor.

²⁰⁹. Zaferin habercisi ölümü, kılıcının parlaklığının korkusundan; kılıcından damlayan suda gizlenmiş olarak bulmuş.

²¹⁰. Felek, senin kılıcının ev sahipliği ile savaş sofrasında yıllarca yabancı kuşlar, evcil ve vahşi hayvanları misafir olarak bulmuştur.

²¹¹. Ondand sonra felek, yüz asır boyunca kurda kuşa ev sahibi olarak ölümle komşu olur (yani bir müddet sonra savaştan geriye kalan ölülerin üzerine kurt, kuş üşüşüverir).

²¹². Hediye ve armağan saçmak için muharebe safında bekleyenlerle birlikte onun huzurunda, yılan ve kuş gibi hayvanlar da hazır bulunmaktadır.

²¹³. Düşmanlarının kanının çokluğu ve çözülmesinden meydana gelmiş olan toprak parçası; gece ve gündüzü, düşe kalka bulmuş.

Âftâb ez semt-i rezmet çün be mağrib âmede

Çehre çün kavs-i kozeh pür eşk-i elvân yâfte²¹⁴ (E.k.170-21)

Bir gün sonra savaş alanını inceleyenler, muharebe alanında fazla bir şey değişmemiş olduğunu görürler. Ok yağmuruyla delik deşik edilmiş cesetler, sessiz sedasız yerde yatmaktadırlar.

Vez guşâdet rûz-i dîger çün be hod perdâhte

Dîde çün ruhsâr-ı meh pür zahm-i peykân yâfte²¹⁵ (E.k.170-22)

Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâh'ın düşmanlarının kanı öyle akmış ki onun buharı, yağmurun yağışı gibi savaş alanının nemlenmesine sebep olmuştur. Savaş alanı, bir tarafta yaralılar, bir tarafta öldürülmüş askerlerin buharlaşan sıcakkanıyla sis bulutu içerisinde nemli bir mezbahayı anımsatmaktadır.

Vez buhâr-i hûn-i hasmânet hevây-ı ma'reke

Bî mizâc-ı encüm isti'dâd-ı bârân yâfte²¹⁶ (E.k.170-23)

Enverî, akan kanın çokluğu sebebiyle zamanın; uzun süre, savaş meydanının toprağından, bitkileri, mercan şeklinde ve karışımında bulmuş olduğunu ifade ediyor.

Pes be-müddethâ zı hâk-i rezm-gâhet rûzgâr

Restenî râ sûret ü terkîb-i mercân yâfte²¹⁷ (E.k.170-24)

Enverî savaşın nihayete ermesinden sonra savaş alanını tasvir ederken hep kanla ilişkilendirmektedir. Fîrûzşâh'la ilgili kasidesinde, onun düşmanının, öldükten sonra kanının artık akmadığını söylüyor. Zira gözleri tahrip olan kişinin kanı akmamaktadır.

Zı hasm-ı tu ne-reved hûn çu kuşte geşt ki hûn

Zı reg çi-gûne reved kez du dîde pâlüde²¹⁸ (E.k.175-14)

II. 1. *Enverî'nin, Savaşın Sonunda methettiği Kahramanları Tasviri:*

Enverî, 'îmâduddîn Fîrûzşâh'ın tek başına bir ordu gibi olduğunu ve bir saat içerisinde bir orduyu mağlup edebildiğini ifade ediyor. Ayrıca savaşın en şiddetli anlarında, askerlerin can kaygısına düştüğü vakitlerde, onun, tek başına bir ordu için güvenli bir sığınak olduğunu belirtiyor.

²¹⁴. Güneş, savaştığın yerden batıya doğru gelince zaman, yüzünü gözyaşıyla dolu olduğu halde gökkuşağı gibi renkli bulmuş.

²¹⁵. Diğer günün başlangıcında (güneş) kendisini süslerken gözünü, ayın yüzü gibi ok yaralarıyla dolu bulmuş.

²¹⁶. Savaş meydanının havası, düşmanlarının kan buharından, yıldızların etkisi olmadan yağmur yeteneği bulmuş.

²¹⁷. Bu yüzden zaman, uzun süre savaş meydanının toprağından, bitkileri mercan şeklinde ve karışımında bulmuş.

²¹⁸. Öldüğü zaman, düşmanından kan gitmez. İki gözü heder olduğu halde damardan kan nasıl gitsin ki?

Leşkerî râ heyzum-i dûzah konî der sâ'atî

Ey tu tenhâ hem penâh-ı leşker ü hem leşkerî²¹⁹ (E.k.185-39)

Enverî, Sultan Sencer'in muharipliğinin, her şeye ölçü olabilecek bir mükemmellikte bulunduğunu söylüyor.

Bâ tîğ-i cihâdeş nümûd kârî

Er comcome-i zü'l-humâr bâşed²²⁰ (E.k.58-9)

Enverî, Nâsıruddîn Tâhir'in mızrağını, yakıcı bir ateş olan yıldızla benzetmekte ve değerli mücevherlerle işlenmiş parlak kılıcını ise Kehkeşan'a benzetmektedir.

Rumh-i îñ çün şihâb âteş-i sûz

Tîğ-i ân çün mücerreh gevher-dâr²²¹ (E.k.75-19)

Sultân Sencer, kazanmaya başladığı zaferlerle dünyayı, zulmün her türlü kötülüğünden arındırmıştır.

Ez ân zemân ki zafer perçem-i tu şâne zede'est

Zı reng-i cevr-i kudâm âyîne est ne-zı-dûde²²² (E.k.175-15)

Süleymân Şâh Bin Muhammed, eğlence zamanı, en meşhur misafirleri ağırlayan bir lider; savaş zamanı ise kahredici hamleyi yapan bir komutandır.

Ânki yesâreş be bezm-i haml girânest

Vânki yemîneş be rezm-i hamle guzîn est²²³ (E.k.35-14)

Süleymân Şâh Bin Muhammed, savaşının korkusuyla Mars'ı ağlatandır, eğlencesinin kıskançlığı ile Venüs'ü mateme boğandır.

Âverde bîm-i rezm-i tu Merrîh râ be mûye

Vefkende reşk-i bezm-i tu Nâhid râ be mâtem²²⁴ (E.k.130-4)

Hüsrev Fîrûz Şâh öyle bir padişaktır ki cömertliğiyle asker toplar; muharipliğiyle asker kırar.

²¹⁹. Bir saat içinde, bir orduyu cehenneme odun yaparsın. Ey hem ordunun sığınağı olan ve tek başına bir ordu gibi olan yegâne zat!

²²⁰. Eğer bir iş onun cihad kılıcıyla ortaya koyulursa; kafatası o zaman tam sarhoş olur (zihin, mükemmellik noktasında doyuma ulaşır).

²²¹. Bu mızrak, yakıcı ateş olan yıldız gibi parlamaktadır. Şu mücevherlerle süslü kılıç, Kehkeşan gibidir.

²²². Zafer, senin kâkülünü (perçemini) taradığı günden beri hangi aynayı zulmün toz ve pasından silmemiştir ki?

²²³. Yeme içme ve eğlence zamanı, onun yanında en ağır misafirler bulunur. Savaş murat ettiği zaman en etkileyici ve kahredici hamleyi tercih eder.

²²⁴. Senin savaşının korkusu, Mars'ı ağlatmaya başlatmıştır. Senin eğlencenin kıskançlığı, Vevüs'ü mateme düşürmüştür.

Husrev-i Fîrûzşâh ânki be rezm ü be bezm

Bezleş leşker füzûd be'seş leşker şikest²²⁵ (E.k.37-10)

Melik-i 'Âdil Yusuf, savaşta bir sürü askeri sevk ettiği gibi, sohbet meclisinde de dünyalık hazineyi yönlendiren bir liderdir.

Çu der rezm rânî mevâkib-i füzûnet

Çu der bezm bâşî hezâyin-i hetâmet²²⁶ (E.k.40-19)

Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris, muharebelerdeki başarısıyla, yaşadığı dönemdeki fitneleri ortadan kaldırandır.

Rûzî ki zülf-i perçem ez âşûb-i me'reke

Pinhân koned tarâvet-i ruhsâr- rûzgâr²²⁷ (E.k.72-22)

Emîr Nâsiruddîn Kutluğşâh meydana çıktığında düşmanı, pelikan kuşu gibi saklanmaya çalışır.

Bâz-ı temkîn-i tu hercâ ki be pervâz âyed

Ser fûrû duzded bed-hâh-ı tu çün bûtîmâr²²⁸ (E.k.76-42)

II. i. *Enverî'nin Efendilerine Dua Etmesi:*

Enverî, kasidelerin sonunda, ele aldığı kişileri çeşitli yönlerden överken onlara dua etmeyi ihmal etmemektedir. Övdüğü devlet adamlarının meziyetlerini bazen mitoloji kahramanlarıyla ve tarihi şahsiyetlerle özdeşleştirmekte bazen de yıldızların özellikleriyle mukayese edip ona göre nitelendirmektedir. Sultân Süleymân Şâh'ı övdüğü manzumesinde Enverî, düşmanın arkasından atılan okun hedefine ulaşmasını, üstün bir kudretin tezahürü olarak tahayyül ettiği, Süleymân Şâh'ın öfkesine bağlıyor.

Ez pey-i ânki tâ negerded kond

Nesl-i takdîr der sihâm-ı tu bâd²²⁹ (E.k.49-15)

Mitolojide güç, kuvvet, kudret ve savaşı temsil eden ve savaş tanrısı olarak nitelendirilen Mars'ın kılıcının, paslanmaması için Süleymân Şâh'ın kınında bulunması gerektiğini söylüyor.

²²⁵. Savaş ve meclisiyle, Hüsvrev Fîrûz Şâh öyle bir padişahı ki cömertliği asker toplar, cengâverliği (cesareti), asker kırar.

²²⁶. Savaşta bir sürü askerini sevk ve idare ettiği gibi, sohbet (işret) meclisinde de dünyalık hazineyi (aynı şekilde kusursuz ve cömertçe) yönlendiriyorsun (saçıyorsun).

²²⁷. Bir gün (o gün) perçemin zülûfû, zamanın yanağının tazeliğini (güzelliğini), fitnenin savaş alanından gizler.

²²⁸. Senin temkin şahininin uçtuğu her yerde düşmanın, hırsızdan saklanan pelikan kuşu gibi başını saklar.

²²⁹. Arkasından atılan kişinin ardında dolaşıp dururken (hızlıca hedefe sapsın) diye takdirin temresi (okun ve mızrağın yapıldığı demir) senin öfkende olsun (hararetinde, ateşinde olsun)!

Vez pey-i ânki tâ negîred zeng

Tîğ-i mirrîh der niyâm-ı tu bâd²³⁰ (E.k.49-16)

Savaşın temel gayesi, hangi sebeple yapılırsa yapılsın sonunda muzaffer olmaktır. Ortaçağ savaşlarında tüm tarafların vazgeçilmez bir şekilde kabul edip uyguladıkları bir kural vardı, o da galibiyetin sonunda elde edilen ganimet. Enverî, zaferin sonunda elde edilen ganimeti, yağmur bulutuna benzeterek onun ortaya çıkmasını, Sultân Sencer'in yayına ve mevziine bağlamaktadır.

Ebr-i bârân-ı feth ü seyl-i zafer

Ez kemân-ı tu ve kemîn-i tu bâd²³¹ (E.k.50-15)

Sultânü'l-Havâtin İsmetüddîn Meryem'in hâkim olduğu devlet sınırlarını "celal eşiği" olarak tanımlayan Enverî, o sınırları ihlal eden yani celal eşiğine adım atan düşmanların Karun gibi yere batmasını diliyor.

Ber âstân-i celâleş be her kadem ki nehed

Hezâr düşmeneş ender zemîn çu Kârûn bâd²³² (E.k.46-5)

Yine İsmetüddîn Meryem'in düşmanlarına karşı feleğin sipahisinin her gece, kaderin siperinden baskın yapması için dua ediyor.

Be düşmenân-i tu ber, her şeb ez kemîn-i kaza

Sipâh-i hâdise-i çerh râ şebî-hûn bâd²³³ (E.k.46-18)

Zafer kazanma iradesini ve gücünü su-i mizaç olarak niteleyen Enverî, Horâsân Emîri, 'İmâduddîn Fîrûz Şâh'ın zafer kazanması için o mizacı beslemek üzere düşmanın kanından gıda ve macun yapılmasını diliyor.

Be rûz-i me'reke sû'ulmizâc-i nusret râ

Zı hûn-i hasm-i tu matbûh bâd u ma'cûn bâd²³⁴ (E.k.47-12)

Nâsıruddîn Tâhir'in askerlerinin gruplar (saflar) halinde hücum edişini, Ceyhun'un dalgalarına benzeten Enverî, süratte, hadiselerin dalgasının onlara yetişmemesini diliyor.

²³⁰. Kullanıldıktan sonra pas tutmasını diye Mars'ın kılıcı senin kınında bulunsun!

²³¹. Zafer seli ve fethin yağmur bulutu (ganimeti), senin yayından ve mevziinden ortaya çıksın (zukur etsin)!

²³². Binlerce düşmanı, onun celal (haşmet ve gazap) eşiğine her adım atışında, Karun gibi yere batsın!

²³³. Senin düşmanlarına karşı feleğin hadise sipahisi, kaderin siperinden her gece baskın yapсын!

²³⁴. Savaş günü, senin zaferini sağlayan kötü mizacı beslemek ve güçlendirmek için hasmının kanından gıda ve macun yapılınsın!

Vez pey-i ğûte-i havâdis râ

Mevc-i fevcet çu mevc-i Ceyhûn bâd²³⁵ (E.k.48-8)

Enverî, denizde, dağda ve çölde kurtarılmayı bekleyenlerin imdadına sürekli yetişen Nâsiruddîn Tâhir'in ordusunun bu vazifesinin devamı için dua ediyor.

Gird-i ceşet ki muttasıl mededest

Meded-i semek ü kûh u hâmûn bâd²³⁶ (E.k.48-9)

Nâsiruddîn Tâhir'in gece baskınlarıyla düşmanının gündüzünü, geceye çevirmesini diliyor.

Rûz-i hasmet ki munfasıl 'akebest

Muttasıl ber der-i şebîhûn bâd²³⁷ (E.k.48-10)

Nâsiruddîn Tâhir'in elindeki kılıcı, kaderin savaş meydanındaki söğüt ağacına benzeten Enverî, düşmanın kanıyla onun, kızıla boyanmasını diliyor.

Der mesâf-i kazâ be hûn-i 'advt

Tâ be şemşîr-i bîd gülgûn bâd²³⁸ (E.k.48-19)

Süleymân Şâh'ın intikam okunun, o derece güçlü olmasını istiyor ki kaderin bile eskitemediği zırhı, onun paramparça etmesi için dua ediyor.

Zırhî kân kader nefersâyed

Hırka-i tîr-i intikâm-ı tu bâd²³⁹ (E.k.49-10)

Ecelin, canlıları öldürmesini, onun silahındaki kahır olarak vasıflandıran Enverî, bu kahırın tümünün, Süleymân Şâh'ın kılıcının kabzasında bulunmasını diliyor.

Herçi der harbe-i ecel kahrîst

Heme der kabza-i husâm-ı tu bâd²⁴⁰ (E.k.49-12)

Nihayet efendisinin, Anka kuşu gibi zamanın tuzaklarının dışında olduğunu ifade ederek feleğin aslanının, Süleymân Şâh'ın tuzağının avı olmasını diliyor.

²³⁵. Hadiselerin suya dalışının ardından senin askerlerinin fevç fevç dalgalar halinde hücumu, Ceyhun'un dalgaları gibi dalgalar oluştursun (hadiseler, senin askerlerinin hızına yetişmesin)!

²³⁶. Sürekli imdada yetişen, senin ordunun faydası (iyiliği), balığın, dağın ve çölün (beklediği) imdadı olsun!

²³⁷. Kendisinden olabildiğince uzak kalan, senin hasmının günü; (bahtı), senin yapacağın gece baskınıyla beraber olsun (hasmının gündüzü, onu karanlıktan kurtarmanın, fakat senin gece baskınlarına sürekli yardımcı olsun)!

²³⁸. Kaderin savaş alanında, elindeki söğüt ağacı gibi sivri olan kılıcın, düşmanın kanıyla kıpkızıl olsun!

²³⁹. Kaderin eskitemediği zırhı, senin intikam okun, paramparça etsin!

²⁴⁰. Ecel silahlarında toplanan her bir kahır (heşm ve gazabın, isyanın), tümüyle senin keskin kılıcının kabzasında (fermanında) bulunsun!

Ey çu 'Ankâ zı dâm-ı dehr bîrûn

Şîr-i gerdûn şikâr-ı dâm-ı tu bâd²⁴¹ (E.k.49-13)

IV. SONUÇ:

Enverî'nin kasidelerindeki savaş tasvirleriyle ilgili beyitler, yaşadığı çağın sosyal, siyasî ve askerî durumunu yansıtmaktadır. Enverî bu beyitlerde savaş (cenk) kavramını, değişik anlamlarda kullanmıştır. Savaş, cenk, muharebe, sitiz, rezm vb. kavramlarla daha çok savaş ortamını tasvir etmiştir. Şair, çeşitli yönleriyle ele alıp incelediği savaş atmosferini, edebî sanatları da kullanarak anlatmaktadır. Enverî, muharebe öncesinden muharebenin bitimine kadar geçen sürede, savaşla ilgili tüm hususları, muharebede kullanılan unsurların kendine has diliyle anlatıyor.

Enverî'nin söz konusu manzumelerinde en fazla kullandığı savaş vasıtası at ve atın müstemilatı olan unsurlardır. Şair, bu unsurlara niteliklerine göre anlam veriyor. Öncelikle üzerine bindiği atı, üzeniyi, dizgini ve yuları, söz konusu ettiği şahsın, ülkeler ve devletler üzerindeki hâkimiyetinin sembolü olarak değerlendiriyor ve askerlerini harekete geçirme komutu şeklinde anlamlandırıyor. Ok, yay, kılıç, hançer, mızrak, kargı, gürz, zırh, miğfer, davul ve bayrak gibi öğelere ise kullandıkları konuma münasip roller veriyor. Bunları, daha çok övdüğü şahsın kahramanlığını ve öfkesini dile getirme vasıtası olarak kullanıyor. Övdüğü devlet adamlarının meziyetlerini, bazen mitoloji kahramanlarıyla ve tarihi şahsiyetlerle özdeşleştirirken, bazen de yıldızların özellikleriyle mukayese edip ona göre nitelendiriyor.

Enverî'nin savaş sebebi olarak ileri sürdüğü gerekçeler, genellikle mülkün parçalanmasının sebebi sayılan fitnenin ortadan kaldırılması, dinin ve hilafetin muhafazası, sulh ü sükûnun temini ve adaletin tahakkukudur.

Enverî, savaş ortamının dehşetini anlatırken, övdüğü zatın bir beldeyi muhasara altına aldığı anda, bunun nasıl korkunç sonuçlarının olabileceğini; onun savaşının arzı titrettiğini ve ateşinin düşmanı cehennem gibi kuşattığını ifade ederek tasvir ediyor.

Muharebe başlamadan önce savaş alanının tasvirini şöyle yapıyor: Her iki tarafta binlerce asker, pırl pırl zırhları, kılıçları ve mızraklarıyla ve rengârenk bayraklarıyla, saflar halinde alana yürümektedirler. Davullar, nakkareler, ziller ve borular, sesleriyle meydanı inletmektedir. Birliklerin etrafındaki süvariler, hücum ve ricat manevralarıyla, ortalığı toz bulutuna boğmaktadırlar.

Göğüs göğüse muharebeden önce yağmur gibi ok atışlarıyla taraflar, birbirlerine olabildiğince fazla zayıat vermeye çalışmaktadırlar. Savaşan taraflar, birbirlerine karşı fırtına gibi eserek taarruz etmekte; bazen kaçarak "sahte ric'at" denilen geriye dönüş hareketiyle düşmanını aldatmaktadırlar. Korkunç bir gürültü atmosferinde, at kişnemeleriyle çelik sesleri birbirine karışmaktadır. Heybetli naralar ve feryatlar, toz bulutuyla beraber göğe yükselip ufuklardan, etraftaki beldelere yayılarak

²⁴¹. Ey Anka kuşu gibi zamanın tuzağının dışında bulunan efendim, feleğin aslanı (güneş), senin tuzağının avı olsun!

kaybolmaktadır. Savaşın şiddetlendiği anlarda, kimin kime saldırdığı, kimin altta kimin üstte bulunduğu belli olmamaktadır. Boğuşma esnasında, kılıçlarla doğranan askerlerin, etrafa fıskıran kanlarıyla yere yıkılmaları ve inlemeleri, en sağlam sınırları bile tahrip etmeye yetmektedir.

Enverî, savaş meydanını inleyen davul sesini gök gürültüsüne benzetiyor. Sipahilerin birbirlerine kılıç çalısını şimşeğe, tarafların karşılıklı attıkları okları yağmura, muharıpleri ise buluta benzetiyor. Artık askerler göğüs göğüse muharebe etmekte; mızraklar zırhları delmekte, gürzler, başlardaki miğferleri parçalamaktadır.

Savaş psikolojisini yansıtmaları bakımından muharebe alanı değerlendirildiğinde şöyle bir manzara müşahade edilmektedir: Övülen zatın düşmanı, korkudan yatağa düşmüştür ve uyuyamamaktadır. Gündüzleri gece gibi olmuş, korku ve endişe sebebiyle, yemeden içmeden kesilmiştir. Savaş meydanının heybetinden, gözleri yuvalarında dönüp durmaktadır. Davulun, harp meydanını titreten sesi, ağlamakta olan düşmanın, korkudan sesinin düğümlenmesine sebep olmuştur. Savaş meydanının mezbahaya dönen korkunç manzarası, insan iradesinin tahammül edebileceği bir durum değildir.

Muharebe meydanının toz bulutu ve kan buharı şeklindeki görünümünü, yağmur yüklü siyah bulutların yağmasına benzetmesi ve toprağı, taze akan kanla gül bahçesine teşbih etmesi, savaşın dehşetini ortaya koymaktadır. Ayrıca savaş meydanının düşmanın kaniyle sulandığını; gündüz dökülen kanın geceye kadar kurumadığını ve siyah mürekkep gibi göründüğünü; gündüzleri ise kanın, çizgi halindeki mürekkep gibi toprağı yayıldığını ifade etmesiyle, dehşet manzarasını zirveye çıkarmaktadır.

Muharebenin sonuna doğru meydan, katledilen düşmanın cesetlerinden kan gölüne dönmüştür. Savaş alanı toz, toprak, kan, kemik ve kırılmış silahlar, etrafa savrulmuş cesetler ve tahrip edilmiş eşyalarla korkunç bir manzara arz etmektedir.

Övülen zat zaferi kazanmış, buna mukabil affedici merhametiyle canları bağışlamıştır. Enverî'ye göre memduh, zaferi kazandıktan sonra farklı bir insan olmaktadır. Savaş zamanı o, yeri ve göğü inleyen bir sipahi iken; sulh ve eğlence zamanı kara ve denizin, cömertliğine sahne olduğu bir dosttur. Bu haliyle bir liderde bulunması gereken tüm özellikleri göstermektedir.

Övülen zat, muharebenin sonunda, savaş meydanından, insan hayalinin tasavvur edemediği büyük ganimetlerle dönmüştür. Çünkü düşmanın mukavemeti kırılmış, savaş alanına yayılmış ölümlerle birlikte birçoğu da yaralanmıştır. Onlar da ganimetlerin taşıdığı katırların tırnakları altında ezilip yok edilmiştir.

Muharebe meydanında sadece insan ölümleri yoktur. Savaşçılarla birlikte onların kullandıkları atlar da yaralanmış ve öldürülmüşlerdir. Bundan başka mağlup olan tarafların terk etmek zorunda kaldıkları ve galip tarafın ganimet olarak elde ettiği her türlü değerli eşya da muharebe meydanında bulunan şeylerdir.

Savaşın son bulmasıyla, mağlup olan taraf, genellikle elde kalan son birlikler ve muharebe erkânıyla beraber kaçarak alanını terk etmek zorunda kalır. Buna mukabil zaferi elde eden taraf, alanda daha uzun süre kalarak muharebe sonunda yapılması gereken işleri tamamlar.

Enverî'nin manzumelerinden anlaşıldığına göre ele aldığı hükümdarlar, sadece İran, Türkistan ve Arap coğrafyasındaki devletlerle rekabet içinde değillerdir. Çin hükümdarı Fağfûrun ve Rum Kayseri'yle de mücadele edip onların zorlu sipahilerini de mağlup etmişlerdir. Bundan anlaşıldığına göre bu devletler ve hükümdarları, Roma İmparatorluğu'ndan Çin'e kadar çok geniş bir coğrafyada hâkimiyet mücadelesi vermektedirler.

Kaynakça

- Akyüz K. (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- Asuman G. (2018). "Sultan Mahmud'un Son Yolculuğuna Bir Ağıt", *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, 33, İstanbul
- Brujin J. T. P. (2012). "Anwari", *Encyclopædia Iranica*, C. II, Fasc. 2
<http://www.iranicaonline.org/articles/anwari>
- Büyükkakıncı E. (2003). "Uluslararası İlişkilerdeki Savaş İncelemelerinde 'Tarih'in Metodolojik Araç Olarak Kullanımına Bir Bakış", *Doğu Batı*, S. 24
- Çetin O. (1995). "Horasan", *TDVİA*, C. XVIII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul
- Ertuğrul, A. (yay. haz.) (2004). *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik (Kitabu Sûreti'l-Arz), Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler, İbn Havkal, İstahrî, Kudâme b. Ca'fer, İbn Fakîh, İbn Rusteh, El-Ya'kûbî, İbn Hurdazbih İçinde*, (drl. çev. Yusuf Ziya Yörükan), Gelenek Yayınları, İstanbul
- Hegel G. W. F. (1974). *Essential Writings*, (ed. Fredrick G. Weiss), Touchbooks, Newyork. Harper. (Aktaran: Bağçe H. E. 2003) "Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?", *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim.
- İbn Havkal (2004). *"Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik (Kitabu Sûreti'l-Arz)", Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler, İbn Havkal, İstahrî, Kudâme b. Ca'fer, İbn Fakîh, İbn Rusteh, El-Ya'kûbî, İbn Hurdazbih İçinde*, (drl. çev. Yusuf Ziya Yörükan, haz. Ali Ertuğrul), Gelenek Yayınları, İstanbul
- Kant I. (1993). *Political Writing*, (ed. HansReiss), Cambridge: Cambridge University Press, (aktaran H. Emre Bağçe), "Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak: Sürekli Barış İçin Savaş Gerekli mi?", *Doğu Batı*, S. 24, Ağustos-Eylül-Ekim, 2003.
- Karahan, A. (1988). *Nefî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karahan A. (1995). "Enverî, Evhadüddin", *TDVİA*, C. XI. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Khanbagi R. (2004). "Preface", *Persian Classical and Modern Poetry – A Bibliography, International Society for Iranian Culture*, Global Scholarly Publications, New York.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, Ankara.
- Kudekanî, Ş. (M 1995-H 1374). *Muhammed Rızâ; "Müflis-i Kimyâ-fürûş"*, Tehrân.
- Lambdin L. C., Lambdin R. T. (2000). "Islamic Literature", *Encyclopedia of Medieval Literature*, Routledge, (ed. Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin), New York.
- Levend A. S. (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Nefisî S. (M 1997-H 1376). *Dîvân-i Enverî*, Tehrân.
- Nefisî S. (M 2010-H 1389). *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî'nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Dîvân-ı Enverî, Mü'essesesi-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran.
- Özaydın A. (1995). "Sencer", *TDVİA*, C. XXXVI., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Rezevî M. (M 1985-H 1364). *Muhammed Takî; Dîvân-ı Enverî*, C. 1, Tehrân.
- Rypka J. (2001). "Poets and Prose Writers of the Late Seljuq and Mongol Periods," The

- Cambridge History of Iran, *The Saljuq and Mongol*, (ed. J. A. Boyle), C. 5, Cambridge University Press, 4. Baskı, Cambridge
- Saberi R. (çev.) (2012). "An Invitation to Persian Poetry", Kitab Corp. 2. Baskı, Los Angeles.
- Schimmel A., Welch S. C. (1983). "Anvari and His Poetry", *Anvari's Divan – A Pocket Book for Akbar*, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Semerkandlı Devletşah (2003). *Tezkiretü'ş-Şu'ara*, (yay. haz. Edward Granville Brown), Esatîr Yayınları, Tahran.
- Starr S. F. (2013). *Lost Enlightenment, Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton.
- Sümer F. (2009). "Selçuklular" *TDVİA*, C. XXXVI, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Şehidî S. C. (M 2008-H 1387). "Şerh-i Lügat ve Müşkûlât-ı Divan-ı Enverî" (*Enverî'nin Lügat Şerhi ve Divan'ının Zorlukları*), İlmî ve Ferhengi Yayınları Şirketi I. Baskı, 1979, Tahran.
- Tuna O. N. (1987). "Ebi Verdi İnan'da Bir Türk Dialekti", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- Vanlıoğlu M. (2001). Fars Edebiyatı, *TDVİA*, C. 24, İstanbul.
- Yıldırım N. (2012). *Îrân Edebiyatı (Gazneliler Dönemi)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:258, Edebiyat Kesimi Yayınları No: 192, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Yayınları No: 74, Erzurum.
- Zebîhullah, S. (M 1992-H 1371). *Tarîh-i Edebiyât der Îrân*, Tehrân, Firdevsî Yayınevi (İntişârât-i Firdevsî),Tahran .

Extended Abstract

Anwari is one of the most important poets of Iranian literature who has been a theme in the ode genre. The period in which he lived coincides with the period when the Seljuks ruled in Iran. Poets prefer to live in administrative centers both to be able to perform their profession more comfortably and to provide their salary. Anwari also wrote odes for many statesmen in the Seljuk Palace, where he lived for a long time as a palace poet. In these odes, he sometimes praised people and sometimes satirized them. It was the Seljuk ruler Sultan Sencer with whom Anwari did not leave his side until his death and with whom he shared many memories. This person is also the statesman whom Anwari writes the most odes, and who appreciates Anwari most. Anwari expresses people's various virtues while praising them in his eulogies. Furthermore, one of the things he focuses most on is their heroism. Anwari describes the heroism of the people he praised, and also gives detailed and remarkable information about the wars he witnessed in that era. So much so that in his poems, he depicts the events that took place from the preparations till end of the war with detailed and bright expressions. These depictions, described in poetic language and terse expressions, can sometimes be as subtle and impressive as the depictions in a novel.

In this study, the depictions of war in the odes of the 13th century Iranian literature poet Anwari were discussed and examined. The aim of our study is to transfer the historical adventures and some depictions of war in the wide geographies where the Turks lived centuries ago to the present day by using literary sources.

Our study consists of four parts. In the first chapter, Anwari's short biography and his relationship with Turkish literature are discussed. In the second chapter, couplets related to the depictions of War, identified in the odes of Anwari, are classified under various headings. At the end of the couplets, it was examined by recording in which ode was which couplet. The third chapter is the conclusion part. The fourth chapter is the resources section.

Anwari describes his depictions of war with meanings that he imposes on various elements. From before to the end of the battle, he depicts the politics and struggles of statesmen related to the war using war tools. He describes the activities revealed by the people he addresses, sometimes with a horse, sometimes with an arrow and a bow, sometimes with a sword and dagger, or a spear, sometimes with a mace, or with armor, sometimes with a drum, sometimes with a flag.

In our study, we considered it appropriate to examine the stages of the battle in a certain order and under headings. These titles include: Likening the Praised Person to Historical Heroes. The Situation of the Pre-War Parties. Flags Adorn the Battlefield. Troops Create a Cloud of Dust on the Battlefield with Revenge and Maneuvers. Drumming, A Harbinger of War. The Parties Measure Each Other and the Actual War Begins. Moments When the War Escalates. The End of the Battle. Depiction of The

Battlefield After the End of the War. The Poet's Depiction of the Heroes He Praised at the End of the War. Anwari's Prayer to His Masters.

Anwari likens the person he dealt with to heroes who have cost history and compares them to their superior characteristics before mentioning the heroics of that person. These heroes are the famous gengavers and brave soldiers of the world, Iran and Islam. In his poem about Sultan Sencer, Anwari likens his brilliant dagger to Behram's.

Lem'ay-i hancereş ez subh-i zafer şu'le keşîd
Heme meydân-ı felek hancer-i Behrâm girift²⁴² (Anwari Odes 39-5)

Before the start of the war, the parties prepare according to the situation of the enemy in front of them, are afraid and lose sleep when they encounter a force that they cannot overcome.

According to Anwari, enemies who hear Firuzshah's preparations for war do not keep their eyes asleep, but their fortunes are always asleep.

Zı bîm-i tîğ-i tu cüz baht-ı düşmen-i tu kesî
Der ân diyâr şebî tâ be rûz ne-ğünûde²⁴³ (A.O.175-12)

Before the battle, the parties fill the battlefield with colorful flags. The poet associates these flags with victory and defeat.

Sultan Sencer gave the right to the thread of the flag he carried on the battlefields.

Cüz ra'yet-i tu kisvetî ki dâred
Keş feth ü zafer pûd u târ bâşed²⁴⁴ (A.O.58-35)

One of the concepts that Anwari most uses in his war-related poems is "dust". The dust produced by Sultan Sencer's cavalry is like bangs on the cheek of the Cevza star.

Girdî ki ber-engîht mevkib-i o
Ber 'âriz-i cevzâ 'izâr bâşed²⁴⁵ (A.O.58-10)

One of the most notable images of the battle is the drums. These, while encouraging the military, strike fear into the heart of the enemy.

Kos-i tu der harb-gâh-ı zahme be âheng burd
Girye-i hasm ez nehîb der fem-i hancer şikest²⁴⁶ (A.O.37-30)

²⁴². When the brilliance of his dagger shone on the morning of victory, Behram's dagger held all the squares occupied by paralysis.

²⁴³. Because of the fear of your sword, no one slept in this land except the luck of the enemy.

²⁴⁴. Who, besides your flag, turns every thread and weave that he has into conquest and victory?

²⁴⁵. The dust raised by his mounted troops becomes bangs on the cheek of the Cevza star.

²⁴⁶. When the drum began to play in the harp square, his opponent's cry of fear was knotted in his throat.

The fact that the actual war began with all its violence is also one of the points that stand out in the poems. As a result of the mixing of the screams and the groans of the seriously injured soldiers, the battle square becomes the scene of the sounds of struggle.

Gâhî zı fegân na'ra koned râh-i hevâ gom

Geh na'ra be leb der-şikened pây-i fegân râ²⁴⁷ (A.O.5-46)

At the end of the war, the battlefield turned into a bloodbath, with the wounded and dead lying on the ground. The place where Majd al-Din Bin Ahmad fought is like a stream of blood. This blood stream is so dark that it does not even let the sunlight through.

Âncâ ki rezm-cûyî vü leşker-keşî be feth

Der bahr hûn betâbed bî-mu'abber âftâb²⁴⁸ (A.O.9-31)

Melikshah's sword is like a host, and war is like a table. Since the battlefield is filled with corpses after the battle, wild birds and wild animals do not leave this area for days.

Sâlhâ ber hân-ı rezm ez mîz-bân-ı tığ-i tu

Vahş u tayr u dâm u dud râ çerh mihmân yâfte²⁴⁹ (A.O.170-19)

Slavery in the Middle Ages was a major source of income all over the world. Because of his victory, Tugrul Tegin obtained many slaves and spoils, and on the other hand, he gave few slaves.

Tuğrul Tegîn be tığ cihân râ nizâm dâd

Zu bîşter girift ü be kemter gulâm dâd²⁵⁰ (A.O.53-1)

²⁴⁷. Sometimes a scream is thrown, which is not clear to whom or to which side it is directed. Sometimes moaning and screaming come out of the lip together. One suppresses the other, and it is unclear what the sound is.

²⁴⁸. Where you send soldiers and fight, it's like blood shines in the sea not to let the sunlight through.

²⁴⁹. Fate has hosted wild birds and wild animals for many years at the battle table with the host of your sword.

²⁵⁰. Tugrul gave order to the world with the sword. In exchange for taking more from the world, he gave very few slaves.